

Woordleer

Inhoud

Waarom een cursus woordleer Nederlands?	3
Les 1. Inleiding: Woorden in soorten	4
1a. Tien voor taal	4
Les 2. Het zelfstandig naamwoord (substantief)	5
2a. Wat is een zelfstandig naamwoord?	5
2b. Het genus: onzijdige, mannelijke en vrouwelijke zelfstandige naamwoorden	6
2c. 1. Soortnamen en eigennamen	7
2c. 2. Probleemgevallen	8
2d. Telbare en niet-telbare zelfstandige naamwoorden	8
Les 3. Het lidwoord (artikel)	10
3a. Wat is een lidwoord?	10
3b. Bepaald en onbepaald lidwoord	10
Les 4. Het bijvoeglijk naamwoord (adjectief)	12
4a. Wat is een bijvoeglijk naamwoord?	12
4b. De trappen van vergelijking (Positief, comparatief en superlatief)	13
Les 5. Het voorzetsel (prepositie)	15
5a. Wat is een voorzetsel?	15
5b. De 'gewone' voorzetsels	15
5c. Voorzetseluitdrukkingen en vaste voorzetsels	16
Les 6. Het werkwoord (verbum)	18
6a. Wat is een werkwoord?	18
6b. De vormen van het werkwoord: infinitief, stam en uitgang	18
6c. Zwakke en sterke werkwoorden	19
6d. Samengestelde en afgeleide werkwoorden	20
6d. 1. Scheidbare en onscheidbare werkwoorden	20
6d. 2. Afgeleide werkwoorden	21
6e. Zelfstandige werkwoorden – koppelwerkwoorden – hulpwerkwoorden	22
6f. Actieve en passieve vorm	23
6g. De verschillende tijden van het werkwoord	24
Les 7. Het voornaamwoord (pronomen)	27
7a. Wat is een voornaamwoord?	27
7b. Persoonlijk voornaamwoord	27
7c. Wederkerend (reflexief) en wederkerig voornaamwoord	29
7d. Bezittelijk voornaamwoord (Possessief pronomen)	30
7e. Aanwijzend voornaamwoord (demonstratief pronomen)	31
7f. Betrekkelijk voornaamwoord (relatief pronomen)	31
7f. 1. De betrekkelijke voornaamwoorden die en dat	31
7f. 2. De betrekkelijke voornaamwoorden waar + vz, vz + wie	32
7f. 3. Betrekkelijke voornaamwoorden met ingesloten antecedanten	33
7g. Vragend voornaamwoord (Interrogatief pronomen)	34
7h. Onbepaald voornaamwoord	35
Les 8. Het telwoord (numeraal)	36
Les 9. Het bijwoord (adverbium)	37
Les 10. Het voegwoord (= verbindingswoord) (conjunctie)	38
10a. Nevenschikkende en onderschikkende voegwoorden	38
10b. Nevenschikkend voegwoord als reeksvormer	39
Les 11. Het tussenwerpsel (interjectie)	40
BIBLIOGRAFIE	44
OPLOSSING OEFENINGEN	47
TERMINOLOGIE WOORDLEER	63

Waarom een cursus Woordleer Nederlands?

Beste cursist,

Wie talen wil gaan studeren (en wie wil dat niet in het Europa van de 21ste eeuw?) komt al vlug in aanraking met begrippen als voltooid deelwoord, voorzetsel, voltooid verleden tijd, tussenwerpsel en dergelijke meer. Het zijn zaken die bij de studie van elke taal terugkeren, zodat je ze best kent vooraleer je aan je studie begint.

Ook voor een correcte spelling van het Nederlands is het handig als je weet wat die termen betekenen. Deze handleiding probeert je hierbij via een systematisch overzicht de elementaire zaken van de 10 woordsoorten die het Nederlands rijk is bij te brengen.

Voor een snelle blik van wat je allemaal aangeboden krijgt, kan je uiteraard terecht bij het overzicht van de structuur van deze cursus en bij de inhoudsopgave.

Daarna wordt op een beknopte maar toch heldere wijze uitgelegd wat verstaan wordt onder een bepaalde woordsoort. Onmiddellijk wordt het geleerde in de praktijk geoefend via de **A.C.O.** (Auto Controle Oefeningen), doordat je als cursist de betreffende woordsoort in zinnestjes of in teksten moet herkennen en aanduiden. De oplossing van de oefeningen vind je achteraan in de bundel.

Wie zich na deze handleiding nog verder wil bekwamen in de woordleer of wie nog wat wil oefenen, kan terecht bij de **bibliografie** achteraan. Je vindt er aanvullend studiemateriaal zowel in boekvorm, als via Internet en cd-rom. Of je kan natuurlijk ook één van de BIS-cursussen '**Nederlands in vogelvlucht**' volgen. Daarin komt niet alleen de woord- en zinsleer aan bod, maar ook de nieuwe spelling, woordenschat, duidelijk en aantrekkelijk schrijven, enzovoort. Voor elk wat wils dus.

Tot slot vindt de cursist vreemde talen op het einde nog een overzichtslijst **terminologie woordleer** met de vertaling van de verschillende woordsoorten (en verwante begrippen) in de belangrijkste Europese talen. Op die manier kan hij bij zijn studie van een grammaticaal begrip in de vreemde taal heel snel achterhalen wat er precies met dit begrip bedoeld wordt.

Alvast veel succes!

1. Inleiding: Woorden in soorten

1a. Tien voor taal

Appels, peren, pruimen, bananen... zijn niet gelijk, maar het zijn wel allemaal soorten fruit. Zo ook kan je de woorden in een taal in een aantal soorten groeperen. Elke taal is een verzameling van woorden die je in verschillende soorten kan onderverdelen.

Er bestaan zo'n 10 woordsoorten. Ze worden hieronder opgesomd. In de tweede kolom vind je de term die aan het Latijn is ontleend en die vaak ook te herkennen is in andere talen.

1. Zelfstandig naamwoord (zn)	substantief, nomen
2. Lidwoord (lw)	artikel
3. Bijvoeglijk naamwoord (bn of bijv nw)	adjectief
4. Voorzetsel (vz)	prepositie
5. Werkwoord (ww)	verbum
6. Voornaamwoord (vnw)	pronomen
7. Telwoord (tw)	numerale
8. Bijwoord (bw)	adverbium
9. Voegwoord (vw)	conjunctie
10. Tussenwerpsel (tu)	interjectie

Het Nederlands kent dus ook zo'n 10 woordsoorten. Deze 'tien voor taal' vind je allemaal terug in de volgende zin. Tussen haakjes vind je de cijfers waarmee de verschillende woordsoorten in de uitleg in de linkerkolom worden aangeduid.

Als(9) verdorie(10) aan(4) de(2) twee(7) nieuwe(3) computers(1)
maar(8) niets(6) hapert(5).

Als	is een	voegwoord
verdorie	is een	tussenwerpsel
aan	is een	voorzetsel
de	is een	woord
twee	is een	woord
nieuwe	is een	bijvoeglijk naamwoord
computers	is een	zelfstandig naamwoord
maar	is een	bijwoord
niets	is een	voornaamwoord
hapert	is een	werkwoord

2. Het zelfstandig naamwoord (substantief)

2a. Wat is een zelfstandig naamwoord?

Een zelfstandig naamwoord (afkorting zn)

- duidt een persoon, een dier, een zaak of een begrip aan.
- kan voorafgegaan worden door de of het, maar dat hoeft niet.

Typisch voor zelfstandige naamwoorden is dat ze vaak twee vormen kunnen hebben: een enkelvoud (als het maar om 1 stuk gaat) en een meervoud (als het om meerdere stuks gaat) en dat ze bijna steeds bij de woordjes **de**, **het** of **een** staan.

Vergelijk onderstaande twee zinnen en duid de zelfstandige naamwoorden aan.

- Het boek van het kind ligt nog op de tafel.
- De boeken van de kinderen liggen nog op de tafels.

A.C.O. 1

Onderstreep de zelfstandige naamwoorden in de volgende zinnetjes:

Hij is tijdens de vakantie met de wagen naar de kust gegaan.

Ik moet in het woordenboek een woord opzoeken dat ik in de krant gelezen heb.

De vrouw draagt een kind op de arm.

De dieven hebben al het geld uit de kluis meegenomen.

De jongen brengt de brief naar de post.

De hond had het kind in de arm gebeten.

De firma koopt nooit in het buitenland.

Het kuiken keek verbaasd naar het gebroken ei.

Een auto reed hem omver toen hij de weg overstak.

De ziekenwagen bracht hem in de namiddag naar het ziekenhuis in de stad.

2b. Het genus: onzijdige, mannelijke en vrouwelijke zelfstandige naamwoorden

Zelfstandige naamwoorden met **het** noemen we onzijdige zelfstandige naamwoorden. Zelfstandige naamwoorden met **de** zijn vrouwelijke of mannelijke zelfstandige naamwoorden. Die verdeling van de zelfstandige naamwoorden in mannelijk, vrouwelijk en onzijdig noemen we een indeling naar genus of woordgeslacht.

Voor het bepalen van het genus is er voor de het-woorden geen probleem: het-woorden zijn altijd onzijdig. Maar de-woorden kunnen vrouwelijk of mannelijk zijn. Veruit de grootste categorie is mannelijk. Enkel de woorden voor vrouwelijke mensen of dieren (vb. moeder, koe, ...) en de abstracte woorden, die dan nog vaak op bepaalde achtervoegsels eindigen, zijn vrouwelijk. Onder deze laatste categorie vallen woorden als: de koude en de drukte (eindigen op -de of -te), de schoonheid (op -heid), de oefening (op -ing), de betekenis (op -nis), de vriendschap (op -schap), enzovoort. Indien je twijfelt, kan je best even in je woordenboek kijken.

A.C.O. 2

Bepaal het genus (woordgeslacht) van de volgende woorden:

vrouw _____

vader _____

boek _____

geschiedenis _____

instrument _____

liefde _____

huis _____

ziekte _____

wetenschap _____

jongen _____

loodgieter _____

tijdschrift _____

kind _____

meisje _____

Wat is er zo speciaal aan het woordgeslacht van 'kind' en 'meisje'? Naar hun biologisch geslacht is 'meisje' steeds _____ en een 'kind' is ofwel _____ of _____, maar naar hun woordgeslacht zijn ze beiden _____.

2c. 1. Soortnamen en eigennamen

Soortnamen zijn de 'gewone' zelfstandige naamwoorden. Je kan ze als volgt herkennen:

1. Je kan er het lidwoord **de**, **het** of **een** voorzetten (stoel – de stoel)
2. Ze hebben meestal een enkelvoud en een meervoud (jongen – jongens)
3. Je kan er vaak ook een verkleinwoord van maken (boek – boekje)

Eigennamen zijn eigen namen voor specifieke personen, dieren of zaken. Je kan ze als volgt herkennen:

1. Ze worden met een hoofdletter geschreven (Belgacom, Pieter, Mathilde, Leuven)
2. Je kan ze vervangen door een gewoon zelfstandig naamwoord (Belgacom – de firma, het bedrijf; Pieter – de jongen, de man; Mathilde – de vrouw, het meisje, de prinses; Leuven – de stad).

A.C.O. 3

Bepaal of de volgende zelfstandige naamwoorden soortnamen of eigennamen zijn:

Boris _____

B.I.S. _____

jongen _____

kast _____

tafel _____

Siemens _____

Unicef _____

Parijs _____

Tina Turner _____

Zuid-Afrika _____

A.C.O. 4

Doe nu hetzelfde, maar onderstreep eerst de zelfstandige naamwoorden in de zin. Bepaal dan of het soortnamen of eigennamen zijn:

Miet gaat elke morgen met de trein naar haar werk.

Bij Electrabel hebben ze een nieuwe elektricien aangeworven.

Heb je het laatste boek van Milan Kundera al gelezen?

Elk jaar vertrekt Jan op reis naar Spanje.

Koningin Elisabeth woont in Buckingham Palace in Londen.

Ik ben erg trots op mijn nieuwe Mercedes.

2c. 2. Probleemgevallen

Het onderscheid tussen eigennamen en soortnamen is soms lastig omdat eigennamen ook wel als soortnamen gebruikt kunnen worden en soortnamen als eigennamen.

Deze Picasso is gisteren uit het museum gestolen.

Toen hij eindelijk na vier jaar zijn moeder terugzag, riep hij hard: 'Moeder!'

Bekijk bovenstaande zinnestelsels. Kan je nu makkelijk bepalen of het soortnamen of eigennamen zijn? Wat merk je? Wat voor soort woord is 'Picasso' en 'moeder'. Vergelijk met 'Moeder'.

2d. Telbare en niet-telbare zelfstandige naamwoorden

Wie o.a. Engels wil leren, zal ook nog moeten weten wat **telbare** en **niet-telbare** zelfstandige naamwoorden zijn. Woorden als zand, regen, kaas, mazelen, omstreken, ... kan je niet tellen. We noemen ze dan ook **niet-telbare zelfstandige naamwoorden**. Woorden als kaasplank, wagen, stoel kan je wel tellen. Iemand kan v.b. twee kaasplanken hebben, of drie wagens, of twintig stoelen. We zeggen dan ook dat kaasplank, wagen, stoel **telbare zelfstandige naamwoorden** zijn.

A.C.O. 5

Welke van de volgende zelfstandige naamwoorden kan je tellen en zijn dus telbaar?

zandkorrel

onkosten

zout

huis

auto

water

kind

hersenen

afgunst

Sommige woorden kunnen soms telbaar zijn, soms ontelbaar.

Kijk naar het volgende voorbeeld:

Vanavond eten we kip. (ontelbaar)

Die boer heeft veel kippen. (telbaar)

A.C.O. 6

Onderstreep in de volgende zinnen de zelfstandige naamwoorden en bepaal of ze telbaar of niet-telbaar zijn:

Ik heb een hekel aan kaas.

Wat vind je van deze kat?

Deze oefening vind ik erg gemakkelijk.

Ik hou erg veel van chocolade.

Dit reepje chocolade kan er bij mij nog wel bij.

In het skidorp lag er erg veel sneeuw.

Ons zoontje heeft de waterpokken.

Er lagen drie sneeuwvlokjes op haar jas.

Hij heeft alle hoop opgegeven.

3. Het lidwoord (artikel)

3a. Wat is een lidwoord?

In het Nederlands zijn er maar drie soorten lidwoorden (afkorting: lw): **de**, **het** en **een** (niet één). Lidwoorden zijn woorden die altijd links staan van een zelfstandig naamwoord (of naamwoorden) of een zelfstandig naamwoordgroep (= combinatie van een zelfstandig naamwoord met vb. een bijvoeglijk naamwoord).

- **Het** boek ligt daar. (links van een zelfstandig naamwoord: **boek**)
- **Een** klein meisje gaf haar een ruiker bloemen. (links van een zelfstandig naamwoordgroep: **klein meisje** en **ruiker bloemen**)
- **De** boeken, schriften en potloden lagen op de grond. (links van drie zelfstandige naamwoorden: **boeken**, **schriften**, **potloden** en van **grond**)
- **De** grote koffer is vol. (links van een zelfstandig naamwoordgroep: **grote koffer**)

A.C.O. 7

Vul de volgende zinnnetjes aan met een passend lidwoord indien nodig:

- In ontwikkelingslanden heerst er vaak dodelijke ziekte.
- Na wandeling keerde prinses terug naar paleis.
- haven lag vol schepen.
- In lente staan tulpen en narcissen in bloei.
- Kaïro is hoofdstad van Egypte.
- Er zijn weer onlusten in Noord-Ierland.

3b. Bepaald en onbepaald lidwoord

Staan **de** of **het** bij een zelfstandig naamwoord in het enkelvoud, dan bepalen ze een specifiek exemplaar en niet om het even welk exemplaar. We noemen ze dan ook een **bepaald lidwoord**.

Vergelijk beide zinnnetjes:

- Het boek ligt daar.
- Een boek ligt daar.

Wat merk je? Bij het boek weet de spreker duidelijk om welk boek het gaat. Bij een boek gaat het over om het even welk boek. Het is met andere woorden niet nader bepaald. We noemen het dan ook een **onbepaald lidwoord**.

A.C.O. 8

Onderstreep in de volgende zinnen de zelfstandige naamwoorden en bepaal of ze vergezeld gaan van een bepaald of een onbepaald lidwoord:

Ik heb een boek van Hugo Claus ontleend in de bibliotheek.

Ze droeg de tas op haar rug.

De peren zijn op de vloer gevallen.

Lien gaat elke morgen met de trein naar het werk.

Ik ga elke avond met de kinderen naar het park.

4. Het bijvoeglijk naamwoord (adjectief)

4a. Wat is een bijvoeglijk naamwoord?

Een bijvoeglijk naamwoord (afkorting: bijv nw of bn) duidt een eigenschap of een kenmerk aan van het zelfstandig naamwoord waarbij het hoort. Het is een woord als: **mooi(e), zacht(e), vreemd(e), raadselachtig(e), fluwelen, gouden, zwart(e), fantastisch(e).**

In tegenstelling tot een zelfstandig naamwoord duidt het bijvoeglijk naamwoord geen zelfstandigheid aan, maar wordt het bij een zelfstandig naamwoord gevoegd, vandaar de naam **bijvoeglijk naamwoord**. Het staat dan ook graag tussen het lidwoord en het zelfstandig naamwoord.

Voorbeeld:

- **een grote kamer**
(hier staat **grote** tussen het lidwoord **een** en het zelfstandig naamwoord **kamer**).
- **de grote zilveren kandelaar**
(hier staan **grote** en **zilveren** tussen het lidwoord **de** en het zelfstandig naamwoord **kandelaar**).

A.C.O. 9

Duid de bijvoeglijke naamwoorden aan in onderstaande zinnen:

De oude man vroeg een kleine aalmoes.

Mijn nicht heeft twee intelligente en beleefde kinderen.

Ik heb een marmeren trap met een koperen leuning.

De stierenvechter had een grote rode doek.

Op het gladde oppervlak van het grote meer dreef een grote dode zwarte zwaan.

Gisteren vierden mijn lieve ouders hun gouden bruiloft.

A.C.O. 10

In reclame- en promotieteksten vind je vaak een schat aan bijvoeglijke naamwoorden. Herken je ze in onderstaande tekst?

Thailand (uit: Brochure Jetair World winter 2000)

Thailand is het land van de glimlach, een land van onbeschrijflijke schoonheid door een unieke flora en fauna. Diepblauwe wateren, gouden stranden, ongeschonden oerwouden en bossen... dit alles is door de goden aan Thailand geschonken. De vriendelijkheid van de bevolking, de talrijke tempels, de oneindige rijstvelden en de gezellige sfeer langs de straten maken van dit land een absolute topper!

4b. De trappen van vergelijking (Positief, comparatief en superlatief)

Sommige bijvoeglijke naamwoorden duiden een eigenschap aan, die in verschillende gradaties kan voorkomen. Deze adjectieven hebben naast hun grondvorm (vb. *mooi*) die we dan **de stellende trap (= positief)** noemen, ook een **vergotende** of **vergelijkende trap (= comparatief)** op *(d)er* (*mooi-er*) en een **overtreffende trap (of superlatief)** op *-st* (*mooi-st*). Deze drie vormen samen noemen we de **trappen van vergelijking**.

Een paar voorbeelden:

Stellende trap	Vergotende trap	Overtreffende trap
mooi	mooi-er	mooi-st
groot	grot-er	groot-st
oud	oud-er	oud-st
helder	helder-der	helder-st
ver	ver-der	ver-st

Voorbeeld:

Stellende trap:

Zij snurkt **hard**.

Zij snurkt net zo **hard** als jij.

Zij snurkt even **hard** als jij.

Mijn dochter speelt even **slecht** als mijn zoon.

Deze tekening is niet zo **mooi** als die daar.

Comparatief:

Hij werkt **harder** en harder.

steeds **harder**.

alsmaar **harder**.

Zij voetbalt **beter** dan hij.

Zij heeft veel **helderder** gezongen dan haar zus.

Hoe **beter** hij wordt, hoe **meer** hij moet werken.

Superlatief:

Kris praat het **meest** van allemaal.

Christelle draagt de **kortste** rokjes van ons allemaal.

Hij geeft haar altijd de **duurste** cadeaus.

Mijn afdelingshoofd heb ik het **liefst**.

Het dertiende hoofdstuk is het **langst**, maar ook het **moeilijkst**.

Onregelmatige comparatief en superlatief

Een aantal bijvoeglijke naamwoorden zijn in de comparatief en de superlatief onregelmatig. Ze eindigen dus niet op **(d)er en -st**, maar nemen vaak een totaal andere vorm aan dan hun grondvorm van de stellende trap. Ook in de andere Europese talen zijn deze bijvoeglijke naamwoorden dikwijls onregelmatig.

Stellende trap	Vergrotende trap	Overtreffende trap
veel	meer	meest
weinig	minder	minst
goed	beter	best
dikwijls (vaak)	vaker	vaakst
graag	liever	liefst

Als de adjectieven te lang zijn, worden comparatief en superlatief vaak gevormd door de combinatie van meer/meest en het betreffende adjectief:

Jan Janssen is een **meer behoudsgezinde** politicus dan Piet Pieters.
Die ruzie was het **meest betreurenswaardige** incident op de vergadering.

A.C.O. 11

Duid in de volgende zinnetjes de bijvoeglijke naamwoorden aan en zeg of ze in de comparatief of in de superlatief staan:

Andy houdt meer van mooie jonge vrouwen.

Ze zeggen dat de betere student maar weinig uren studie nodig heeft.

Die nieuwe stenen vloer is van een recentere datum dan jullie houten trap.

Die aanslag is echt wel de meest verontrustende gebeurtenis van de laatste jaren.

Mijn oudste zoon Aro is getrouwd met het mooiste meisje van Vlaams-Brabant.

Zou B.I.S. de beste school zijn voor afstandsonderwijs in ons kleine landje?

Het stond op een papier te lezen in mooie grote gouden letters.

De bolletjestrui is de mooiste trui omdat het de trui is van de beste klimmer.

Ken je de nieuwste creaties van die grote Franse couturier?

Van alle champagnes vind ik deze het lekkerst.

5. Het voorzetsel (prepositie)

5a. Wat is een voorzetsel?

Het voorzetsel (afkorting: vz.) is een verbindingswoord dat een zinsdeel of een zinsdeelstuk inleidt. Het is steeds een onbuigbaar woord: het heeft geen meervoud (zoals het zelfstandig naamwoord) en kent geen verbogen vorm (zoals de meeste bijvoeglijke naamwoorden).

Voorzetsels zijn woordjes als:

op, in, uit, van, over, met, naar, tussen, door, achter, rond
gedurende, ondanks, wegens, gezien, tijdens, tegen, sinds, tot en met...

Voorbeeld:

Poes glipte **door** het raam en sprong **op** de lessenaar.
Ben je gek **op** thee?

A.C.O. 12

Onderstreep de voorzetsels in de volgende zinnen:

Het boek van het kind ligt nog op de tafel.

Elk jaar vertrekt Jan op reis naar Spanje.

Miet gaat elke morgen met de trein naar haar werk.

Ondanks het slechte weer was hij toch steeds tegen 9 uur op het werk.

We woonden vroeger tegenover de kerk en achter het park.

Tijdens de oorlog hebben we vele nachten in de schuilkelder doorgebracht.

5b. De 'gewone' voorzetsels

Wat merk je? Voorzetsels staan meestal in de buurt van een zelfstandig naamwoord en liefst nog ervoor. We noemen ze dan ook voorzetsels. Ze drukken een relatie uit tussen een zelfstandig naamwoord (of zelfstandig naamwoordgroep) en iets anders in de zin. In de zin "Jan zit op de bank" drukt **op** een relatie uit tussen Jan en de bank. Hier is dit een **relatie van plaats**.

Er is een trucje om te weten of een woord een voorzetsel is of niet. Je moet dan proberen of je het woord voor 'de kast' of voor 'de vakantie' kan plaatsen, **vb. voor de kast, op de kast, in de kast, tijdens de vakantie, na de vakantie...**

Soms werkt dit trucje echter niet. Pas dan het volgende middelje toe:

- (1) Het boek ligt op (voorzetsel)
- (2) Het boek ligt boven (géén voorzetsel)

In (1) heb je het gevoel dat de zin nog niet af is, in (2) wel. Voorzetsels vormen altijd het begin van een groepje woorden. Ze staan nooit alleen. In (1) is op een voorzetsel want er moeten nog woorden achter komen (vb. op de kast.) In (2) is boven géén voorzetsel, want er hoeven geen woorden meer achter.

Een voorzetsel komt ook wel eens voor achteraan. Deze achtergeplaatste voorzetsels (of achterzetsels) worden gebruikt bij werkwoorden van beweging. Ze geven de richting aan van de beweging die het werkwoord uitdrukt.

Voorbeeld:

Hij holde de trap **af**.
Ze reden de bebouwde kom **binnen**.
Hij sprong het water **in**.
Mijn zoon is al jaren het huis **uit**.

Tenslotte moet hier nog vermeld worden dat gewone voorzetsels ook kunnen gecombineerd worden met achtergeplaatste voorzetsels:

Voorbeeld:

Hij liep **onder** de brug **door**.

A.C.O. 13

Duid enkel de voorzetsels aan:

Ik geloof niet in het bestaan van buitenaardse wezens.
Je hebt er het raden naar.
AIDS komt meer en meer voor.
Je rijdt de kerk voorbij en dan zie je het stadhuis.
Ze leed erg onder het verlies van haar kanarie.
Ze moeten daar niet meer op winst rekenen in leper.
Met die muis in mijn bed, ben ik direct de tuin in gelopen.
De terrorist geeft zich eindelijk over.

5c. Voorzetseluitdrukkingen en vaste voorzetsels

Voorzetsels vind je ook vaak terug in groepjes. We noemen ze dan **voorzetseluitdrukkingen**. Het zijn vaste uitdrukkingen gebouwd rond voorzetsels zoals: *aan de hand van, in het licht van, met het oog op, door middel van, op verzoek van, ter attentie van, als gevolg van, uit naam van...*

Heel wat werkwoorden en zelfstandige naamwoorden hebben ook een **vast voorzetsel**. Je zegt vb. altijd *verliefd zijn op iemand, verlangen naar een betere job, hopen op een betere toekomst, trots zijn op...* In tegenstelling tot de gewone voorzetsels hebben deze voorzetsels geen eigen betekenis, maar zijn ze eigenlijk vast verbonden met een ander deel in de zin. In 'De kat zit op de stoel.' heeft het voorzetsel 'op' de betekenis van bovenop iets. In 'hopen op beterschap' heeft het voorzetsel niet deze letterlijke betekenis. Bovendien kan je 'op' in 'hopen op' door geen enkel ander voorzetsel vervangen, terwijl de 'De kat zit onder, naast... de stoel.' ook mogelijk is.

A.C.O. 14

Vul in de volgende zinnestjes een vast voorzetsel of een voorzetseluitdrukking in. (Het kernwoord vind je tussen haakjes.)

Je moet zo niet altijd hem spotten.

Hij is overleden zijn verwondingen. (gevolg)

Ik ben wel verzot al die bundeltjes.

De zoektocht het verdwenen meisje heeft niets opgeleverd.

..... de hele ploeg heet ik jullie hartelijk welkom. (naam)

Hij werd schuldig bevonden doodslag.

Hij gaat zwaar gebukt deze verantwoordelijkheid.

Stuur die brief maar de algemeen directeur. (attentie)

Zij heeft een hekel rode kool.

Mijn baas informeerde elke dag de gezondheid van mijn vriend.

6. Het werkwoord (verbum)

6a. Wat is een werkwoord?

Een werkwoord is een woord dat:

- een handeling (vb. werken, bouwen, schrijven)
- een toestand (vb. liggen, staan, blijven)
- een verandering van toestand uitdrukt (vb. sterven, vertrekken, vallen)
- van vorm kan veranderen of vervoegd kan worden (vb. ik speel, ik heb gespeeld)

Werkwoorden (afkorting: ww) zijn woorden als:

lopen, tekenen, knuffelen, zijn, hebben, worden, moeten, diepzeeduiken, pianospelen, haten, studeren, voetballen, schrijven, gaan, staan, willen, ...

6b. De vormen van het werkwoord: infinitief, stam en uitgang

Typisch voor werkwoorden is dat ze in nogal veel vormen kunnen optreden.

Onderstreep in de onderstaande zinnnetjes de verschillende vormen van het werkwoord **knuffelen**:

Ik knuffel graag mijn zoontje.

Ik knuffelde mijn kat.

Ik heb hem geknuffeld dat het een aard had.

Eerst knuffelen we elkaar.

Zij knuffelt mij zelden of nooit.

En toen begonnen ze elkaar te knuffelen.

Wat een lief knuffelend stel!

Welk deel van het werkwoord knuffelen keert steeds terug?

Deze basisvorm noemen we de **stam** van het werkwoord. De rest van het werkwoord noemen we de **uitgang**. Aan de stam samen met de uitgang kan je zien welke persoon uitgedrukt wordt (eerste, tweede of derde) of in welke (grammaticale) tijd het werkwoord staat (tegenwoordige of verleden tijd). We noemen het geheel dan ook de **persoonsvorm**.

A.C.O. 15

Bekijk nu de volgende zinnnetjes en zoek naar de stam van het werkwoord **voetballen**:

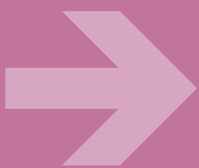
Ik voetbal veel in mijn vrije tijd.

Ik heb gisteren drie uur gevoetbald.

Mijn zoon voetbalt elke dag.

Al voetballend brak hij zijn been.

Wie wil er mij leren voetballen?

De stam van het werkwoord voetballen is dus

Vermits er in het Nederlands drie persoonsvormen bestaan, en dit telkens voor het enkelvoud en het meervoud, kunnen we in totaal 6 vormen onderscheiden. Het schema hieronder geeft ze voor het werkwoord **knuffelen**:

	Enkelvoud	Meervoud
Eerste persoon	ik knuffel-	wij knuffel-en
Tweede persoon	jij knuffel-t	jullie knuffel-en
Derde persoon	hij knuffel-t	zij knuffel-en

Dit zijn de persoonsvormen voor de tegenwoordige tijd. Voor de verleden tijd ziet het schema er als volgt uit:

	Enkelvoud	Meervoud
Eerste persoon	ik knuffel-de	wij knuffel-den
Tweede persoon	jij knuffel-de	jullie knuffel-den
Derde persoon	hij knuffel-de	zij knuffel-den

Hier is de uitgang -de. Bij sommige werkwoorden is dit echter -te, vb. ik werk-te, dans-te, tennis-te, typ-te.

Diezelfde letters -d of -t komen terug in het **voltooid deelwoord**:
Ge-knuffel-d, ge-voetbal-d, enz. tegenover ge-werk-t, ge-dans-t, ge-typ-t, enz.

A.C.O. 16

Zoek alle werkwoorden in onderstaand tekstje uit 'De Druivelaar 2001':

"Een bedelaar belt aan bij een fraai huis en vraagt om mijnheer eventjes te mogen spreken.

- Mijnheer ontvangt niet, zegt de meid.
- Dat is niet erg, juffrouw, als hij maar geeft."

6c. Zwakke en sterke werkwoorden

Typisch voor werkwoorden met -te of -de als uitgang in de verleden tijd, is dat de klank gelijk blijft in de stam: **vegen** → **veegde**, **werken** → **werkte**, **spelen** → **speelde**, **hopen** → **hoopte**, **ademen** → **ademde**... We noemen ze daarom ook **regelmatige** of **zwakke werkwoorden**; ze zijn te zwak om van stam te veranderen.

Andere werkwoorden zijn echter wèl sterk genoeg om in de verleden tijd een andere stam als in de tegenwoordige tijd aan te nemen. We noemen ze dan ook **sterke werkwoorden** of **onregelmatige werkwoorden**. Alle Europese talen kennen dergelijk onderscheid tussen zwakke en sterke werkwoorden.

Voorbeelden in het Nederlands van sterke werkwoorden zijn: slapen → **sli**ep, zwemmen → **zwo**m, lezen → **las**, kijken → **keek**, drinken → **dronk**.

A.C.O. 17

Duid aan of de volgende werkwoorden regelmatig of onregelmatig zijn. Geef hun persoonsvorm in de verleden tijd en hun voltooid deelwoord (volg het voorbeeld):

Werken	werkt	gewerkt
tuinieren		
dromen		
geven		
vertrekken		
nemen		
kopen		
proberen		
denken		
ontbijten		
wandelen		
stofzuigen		

6d. Samengestelde en afgeleide werkwoorden

6d. 1. Scheidbare en onscheidbare werkwoorden

Als het werkwoord te verdelen is in aparte deeltjes die elk afzonderlijk ook als woord bestaan, dan noemen we zo een werkwoord een **samengesteld werkwoord**.

- wegrijden, want: **weg** + **rijden** zijn twee apart bestaande woorden
- voorkomen, want: **voor** + **komen** zijn twee apart bestaande woorden

Samengestelde werkwoorden kunnen scheidbaar of onscheidbaar zijn. Dat heeft gevolgen voor de vervoeging. Vergelijk:

- De man **rijdt** haastig weg.
Hij is haastig **weggereden**.
- Eet fruit en je **voorkomt** veel ziektes.
Door fruit te eten, heb ik al veel ziektes **voorkomen**.

Wat merk je?

Bij **wegrijden** valt het werkwoord uiteen in de twee oorspronkelijke delen:

rijdt -weg ; weg-ge-reden

Bij **voorkomen** blijft alles in één woord staan: voorkomt; voorkomen

Sommige van deze werkwoorden kunnen bovendien zowel scheidbaar als onscheidbaar zijn. Ze hebben dan wel twee verschillende betekenissen.

Vergelijk:

- Eet fruit en je **voorkomt** veel ziektes.
Spijbelen **komt** in onze school gelukkig niet zo vaak voor.
- Nu **overdrijf** je toch wel een beetje, vind ik.
We kunnen voort wandelen; de regenbui **drijft** al over.

A.C.O. 18

Zet het werkwoord in de juiste vorm en bepaal zo of het werkwoord scheidbaar is of onscheidbaar.

Het is tijd om even (te onderbreken).

Je (overdrijven) weer!

Jan Peters is (verontschuldigen) voor de vergadering.

De leraar is te streng om de leerlingen (te aanmoedigen).

De kerels gebruikten de revolver om de juwelier (te aanvallen) en (te afschrikken).

Ik (aanvaarden) dit voorstel niet!

Ik heb moeite om de mooiste (te aandoen).

Mijn vrouw (stofzuigen) drie keer per week.

De weerman heeft voor morgen warm weer (voorspellen).

Die wekker (aflopen) iedere morgen om 6 uur.

6d. 2. Afgeleide werkwoorden

Een aparte categorie vormen de **afgeleide werkwoorden**. Zij bestaan ook uit twee delen, maar één van delen kan je niet als een apart woord gebruiken. Dat deeltje noemen we het voorvoegsel (prefix).

Voorbeeld:

- Herkennen: **her-** is geen bruikbaar woord, **kennen** is dat wel.
- Ontmoeten: **ont-** is geen woord, **moeten** is dat wel.
- Bestaan: **be-** is geen woord, **staan** is dat wel.

her-, ont- en be- zijn voorvoegsels, net zoals ge- in geloven, er- in erkennen, ver- in vervoegen, enzovoort.

Afgeleide werkwoorden zijn altijd onscheidbaar.

Voorbeeld:

- Ik **geloof** je op je woord.
- Ik heb haar gisteren aan het station **ontmoet**.

A.C.O. 19

Bepaal of de werkwoorden in de volgende zinnen afgeleid of samengesteld zijn.

Begrijp je nu wat er gebeurt?

Je moet je beter leren ontspannen.

Kan je vandaag met al je werk klaarkomen?

Voor mijn ouders verandert de wereld veel te snel.

Morgen zal jij de kinderen moeten opvangen.

Hij heeft zijn natuurlijke dochter eindelijk erkend.

Het peloton hergroepeert zich na de beklimming van de Ventoux.

Je moet me beloven voor 12 uur naar huis te komen.

In zijn ogen kan zij werkelijk niets misdoen!

Zullen we morgen samen ontbijten?

6e. Zelfstandige werkwoorden – koppelwerkwoorden – hulpwerkwoorden

Zelfstandige werkwoorden kunnen als enig werkwoord in de zin voorkomen en zijn dus zelfstandig.

Voorbeeld:

- Zij **knuffelt** haar kat.
- Zij **speelt** met de hond.

Vergelijk nu met:

Walter werd ziek van zoveel taartjes.

Aro was nog altijd onder de indruk van al dat vrouwelijk schoon.

Rudy blijft onder alle omstandigheden een gentleman.

Ook deze werkwoorden [nl. worden (werd), zijn (was), blijven (blijft)] komen zonder enig ander werkwoord in de zin voor (zoals de zelfstandige werkwoorden), maar op zichzelf hebben ze geen betekenis. Zij knuffelt, zij speelt daarentegen hebben een betekenis op zich. Walter werd, Aro was en Rudy blijft hebben geen betekenis, maar ze ontleen hun betekenis in koppeling met de rest van de zin. We noemen ze dan ook **koppelwerkwoorden**.

Werkwoorden die enkel samen met een ander werkwoord in de zin kunnen voorkomen, worden **hulpwerkwoorden** genoemd. Ze hebben de hulp nodig van nog andere werkwoorden.

Voorbeeld:

We hebben met de hond gespeeld. (hebben krijgt hulp van spelen)

Ze zal haar kat knuffelen. (zullen krijgt hulp van knuffelen)

Ze wil met de poes spelen. (willen krijgt hulp van spelen)

De patiënt wordt morgen geopereerd. (worden krijgt hulp van opereren)

In de zinnetjes zijn **hebben**, **zal**, **wil** en **wordt** hulpwerkwoorden van de zelfstandige werkwoorden **spelen**, **knuffelen** en **opereren**.

Er zijn verschillende soorten hulpwerkwoorden: **hebben** en **zijn** vormen de hulpwerkwoorden van de voltooid tijden. Zij worden altijd met een voltooid deelwoord gebruikt. **Worden** en **zijn** vormen de hulpwerkwoorden van de passieve vorm. Zij worden eveneens met een voltooid deelwoord gecombineerd. En **zullen**, **willen**, **kunnen**, **moeten**, **mogen**, **lijken**, **schijnen**, enz. zijn modale hulpwerkwoorden. Zij komen altijd voor in combinatie met een infinitief. Verder kunnen ook een aantal gewone werkwoorden als hulpwerkwoord gebruikt worden. Vergelijk de volgende twee zinnen:

Hij **loopt** te dromen. (**loopt** = hulpwerkwoord bij dromen)

Hij **loopt** door het bos. (**loopt** = zelfstandig werkwoord)

A.C.O. 20

Duid in de volgende zinnetjes aan of de persoonsvorm een **zelfstandig werkwoord**, een **koppelwerkwoord** of een **hulpwerkwoord** is:

We leven in een droom.

Ze studeerde hard voor haar examen.

Lien heeft vanmorgen gebeld.

Ze waren eerst naar de kapper gegaan.

Ze komt weer eens uithuilen bij ons.

Ik ga bij mijn ouders logeren.

Ik voel me niet goed vandaag.

Lig toch niet zo te janken!

We zitten hier al een uur te niksen.

Ze staan al een half uur te kletsen.

De eersten zullen de laatsten zijn.

Ik moet nog veel werken.

Ze zijn vanmorgen vertrokken naar Benidorm.

6f. Actieve en passieve vorm

Een werkwoord kan, zoals we al eerder gezegd hebben, in veel verschillende vormen verschijnen. Soms treedt het werkwoord zelfstandig op, soms gaat het vergezeld van een hulpwerkwoord.

Hieronder een overzicht van de mogelijke vormen van het werkwoord **knuffelen** in de **actieve vorm**.

Actieve vorm

OTT	ik knuffel	VTT ik heb geknuffeld
OVT	ik knuffelde	VVT ik had geknuffeld
OtkT	ik zal knuffelen	VtkT ik zal geknuffeld hebben

In het schema gaat het zelfstandig werkwoord knuffelen in vier van de zes gevallen vergezeld van een hulpwerkwoord. Welke vormen bedoelen we?

Nochtans gaat het in alle zes de gevallen om persoonsvormen die de persoon aanduiden die de werking van het werkwoord verricht of 'bedrijft'. Ze worden dan ook de '**bedrijvende**' of **actieve vorm** genoemd.

Persoonsvormen die de persoon aanduiden die de werking van het werkwoord 'ondergaat' worden daarentegen '**lijdende**' of **passieve vorm** genoemd. In het Nederlands wordt de passieve vorm gemaakt met het werkwoord worden (voor de onvoltooide tijden) en het werkwoord zijn (voor de voltooide tijden).

We geven opnieuw het schema voor het werkwoord **knuffelen**:

Passieve vorm		
OTT	ik word geknuffeld	VTT ik ben geknuffeld
OVT	ik werd geknuffeld	VVT ik was geknuffeld
OtkT	ik zal geknuffeld worden	VtkT ik zal geknuffeld zijn

Welke werkwoordsvorm komt in de passieve vorm steeds terug?

Zowel in het passief als het actief wordt de voltooide tijd gevormd met het voltooid deelwoord (hier: **geknuffeld**).

A.C.O. 21

Herschrijf volgende zinnen in de actieve vorm. Soms moet je zelf een onderwerp bedenken.

Door wie werd de GSM uitgevonden?

Het gras wordt elke week gemaaid.

De vluchtelingen zullen uit het land worden gezet.

Dat vonnis is nooit uitgevoerd.

Mia was door haar baas niet uitgenodigd.

Strips worden door veel kinderen graag gelezen.

Hij werd door een chauffeur naar het ontmoetingscentrum gebracht.

Na de diefstal werden drie mannen opgepakt door de politie.

6g. De verschillende tijden van het werkwoord

Daarnt heb je kennism gemaakt met afkortingen als OTT, VTT, OVTKT... Deze afkortingen vonden we zowel terug in de actieve vorm als in de passieve vorm. Het zijn de afkortingen van de verschillende tijden die mogelijk zijn in het Nederlands.

Ter info geven we hieronder het volledig overzicht (maar telkens enkel voor de eerste persoon enkelvoud) voor het werkwoord lezen. We geven eerst het overzicht voor de actieve vorm, daarna voor de passieve vorm.

Actieve vorm

Onvoltooid tegenwoordige tijd (OTT)	Ik lees een boek
Onvoltooid verleden tijd (OVT)	Ik las een boek
Onvoltooid toekomstige tijd (OTkT)	Ik zal een boek lezen
Voltooid tegenwoordige tijd (VTT)	Ik heb een boek gelezen
Voltooid verleden tijd (VVT)	Ik had een boek gelezen
Voltooid toekomstige tijd (VTkT)	Ik zal een boek gelezen hebben

Passieve vorm

Onvoltooid tegenwoordige tijd (OTT)	Een boek wordt gelezen
Onvoltooid verleden tijd (OVT)	Een boek werd gelezen
Onvoltooid toekomstige tijd (OTkT)	Een boek zal gelezen worden
Voltooid tegenwoordige tijd (VTT)	Een boek is gelezen
Voltooid verleden tijd (VVT)	Een boek was gelezen
Voltooid toekomstige tijd (VTkT)	Een boek zal gelezen zijn

Daarnaast zijn er nog een aantal bijkomende vormen mogelijk.

De **gebiedende wijs** of **imperatief** wordt gebruikt als je iemand een bevel, verzoek of verbod wil geven.

Voorbeelden:

Ga liggen!
Gaat u zitten.
Kom eens hier.
Luisteren jullie a.u.b. naar mij.
Wees stil! (onregelmatige imperatief van zijn)

De **voorwaardelijke wijs** of **conditionalis** (steeds met zou) wordt gebruikt als je een bepaalde emotionele toestand (twijfel, vermoeden, hoop, verlangen, onwerkelijkheid,...) wil uitdrukken.

Voorbeelden:

Als ik zou werken, zou ik meer geld hebben.
Zou hij komen?
Het zou kunnen dat hij binnenkort failliet gaat.
Hij zou in Antwerpen geboren zijn.

Ter herhaling zetten we hier nog eens de verschillende soorten werkwoorden op een rijtje.

Werkwoorden kunnen we indelen:

volgens de functie in de zin:

- **zelfstandige werkwoorden:** hebben een eigen betekenis
vb. fluisteren, springen, werken
- **hulpwerkwoorden:** helpen een ander werkwoord vervoegen
vb. Ik had het probleem opgelost.
- **koppelwerkwoorden:** vormen samen met een ander woord (geen ww) een eenheid
vb. Die meneer is terug.

volgens de vervoeging:

- **zwakke werkwoorden:** geen stamklankverandering
in de onvoltooid verleden tijd (OVT) + de of te
vb. regende, glipte
Voltooid deelwoord (vd) d of t
vb. geregend, geglipt
- **sterke werkwoorden:** Wel stamklankverandering
vb. goot, sprong
Voltooid deelwoord (vd) + en
vb. gegoten, gesprongen

A.C.O. 22

Geef de onderstreepte werkwoordsvormen hun juiste naam (OTT, OVT, enz...).
Gekleurde woorden horen bij elkaar:

“CURSIEF. Onverbeterlijke dief”

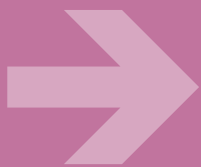
(hv) 25/01/2001 De Standaard Online

GENT - Een man uit Gent kan het stelen niet laten. De onverbeterlijke dief **heeft** zo'n vijftien jaar achter de tralies **gezet** voor een lange reeks van diefstallen.

In die periode kreeg hij de binnenkant van zowat alle Vlaamse gevangenissen te zien. Ondertussen is hij opnieuw op vrije voeten. Dat die vrijheid niet van lange duur zal zijn, bleek dinsdag al.

Toen de man zich bij de administratie van de Gentse gevangenis aan de Nieuwewandeling aandiende voor een fiscaal attest, bleek de drang tot stelen opnieuw te sterk. Hij probeerde de portefeuille van een personeelslid van de gevangenis te stelen. Maar hij **werd** op heterdaad **betrapt** en overgedragen aan de federale politie.

Het **zal** wellicht niet lang **duren** voor hij de Nieuwewandeling terugziet, zij het dan aan de andere kant van de tralies.

7. Het voornaamwoord (pronomen)

7a. Wat is een voornaamwoord?

Een voornaamwoord (afkorting: vnw of vn) is een woord dat naar een of meerdere woorden of naar een woordgroep verwijst, zonder deze bij naam te noemen. Sommigen noemen de voornaamwoorden verwijswoorden. Zoals we verder zullen zien, zijn er veel soorten voornaamwoorden.

Voorbeeld:

- (1) Kijk, daar is Pfaff! **Hij** lacht naar jou.
(2) Kijk, daar is die oude man! **Hij** lacht naar jou.

In (1) verwijst 'hij' naar het woord

In (2) verwijst 'hij' naar de woordgroep

A.C.O. 23

Bepaal de voornaamwoorden in de volgende zinnetjes en zeg naar welk zelfstandig naamwoord of zelfstandig naamwoordgroep ze verwijzen:

Zie je die prachtige jonge vrouw daar? Zij is mijn vriendin.

Ik hou niet van dit boek. Het is te moeilijk.

Wat vind je van prinses Mathilde? Volgens mij is ze de ideale vrouw voor Prins Philip.

Mijn moeder zal blij zijn: ik heb haar een juweel gegeven.

7b. Persoonlijk voornaamwoord

Persoonlijke voornaamwoorden verwijzen naar personen, dieren, zaken, gebeurtenissen of toestanden die vaak al vroeger in de context vernoemd werden.

Afhankelijk van hun functie in de zin hebben ze een andere vorm.

Voorbeeld:

- Ik breng haar morgen naar huis.
Zij brengt mij overmorgen naar huis.
Ik geef hem het boek over de Katharen.

In deze twee zinnen zijn **Ik** en **Zij** onderwerp en **haar**, **mij** en **hem** lijdend of meewerkend voorwerp. (Voor de begrippen onderwerp, lijdend en meewerkend voorwerp verwijzen we naar de B.I.S.-cursus 'Zinsleer')

Alle persoonlijke voornaamwoorden op een rijtje (tussen haakjes vind je de onbeklemtoonde variant):

1, Als onderwerp van de zin:

	Enkelvoud	Meervoud
eerste persoon	ik ('k)	wij (we)
tweede persoon	jij, u (je)	jullie, u (-)
derde persoon	hij, zij, het (ie, ze, 't)	zij (ze)

2, Als lijdend of meewerkend voorwerp van de zin:

	Enkelvoud	Meervoud
eerste persoon	mij (me)	ons
tweede persoon	jou (je)	jullie
derde persoon	zijn, haar (z'n, d'r)	hen, ze

Verwijzen ze naar personen, dan kan dit naar de spreker zelf (de eerste persoon) zijn, of naar de persoon die toegesproken wordt (de tweede persoon) of naar andere personen (de derde persoon).

A.C.O. 24

Duid de voornaamwoorden aan en zeg of ze persoonlijke voornaamwoorden van de eerste, van de tweede of de derde persoon zijn:

Ik kan morgen niet komen.

De man zal hem morgen opbellen.

We kunnen je echt niet helpen.

Ze hebben haar het leven zuur gemaakt.

Zij staan elke morgen om 6u op.

Je kan hem elke dag door het park zien wandelen.

Ik vertel dat aan jou maar niet aan hem.

Persoonlijke voornaamwoorden kunnen ook verwijzen naar zaken, gebeurtenissen of toestanden.

Het is het persoonlijk voornaamwoord waarmee je naar onzijdige zelfstandige naamwoorden kunt verwijzen, ongeacht of ze als onderwerp of als lijdend voorwerp voorkomen in de zin. Als je naar mannelijke of vrouwelijke zelfstandige naamwoorden moet verwijzen, gebruik je **hij** of **zij** als ze het onderwerp van de zin zijn, en **zijn** of **haar** als ze het lijdend of meewerkend voorwerp vormen.

A.C.O. 25

Bepaal de persoonlijke voornaamwoorden in de volgende zinnen:

Ik heb het schilderij in de keuken gehangen. Het is te klein voor de slaapkamer.

Ik heb het naast de keukendeur gehangen.

Drink je je koffie niet uit? Ik heb hem al lang ingeschonken.

Hij is zeker al koud geworden.

De liefde is iets prachtigs: ze doet je alles anders zien.

Ken je de nieuwe Vlaamse regering? Zij is nog geen jaar oud.

De computer is een interessante uitvinding. Hij neemt je veel werk uit handen.

We kunnen hem niet meer missen.

7c. Wederkerend (reflexief) en wederkerig voornaamwoord

Er bestaan ook nog **wederkerende** (= reflexieve) en **wederkerige** voornaamwoorden.

Wederkerende (reflexieve) voornaamwoorden horen bij wederkerende (reflexieve) werkwoorden, zoals **zich wassen, zich herinneren, zich schamen...**

Voorbeeld:

Ik schaam **me** vreselijk!

Die man wast **zich** waarschijnlijk nooit!

Mevrouw, kunt u **zich** nog herinneren wat u deed op 1 januari 2000?

We hebben **ons** erg gehaast om op tijd te zijn voor de film.

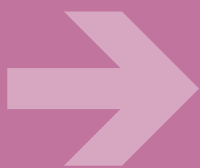
	Enkelvoud	Meervoud
eerste persoon	me	ons
tweede persoon	je	jullie/je
	zich (bij 'u')	zich (bij 'u')
derde persoon	zich	zich

In het Nederlands is er eigenlijk maar één **wederkerig voornaamwoord: elkaar** (oude vorm: **elkander**, in de spreektaal ook wel: **mekaar**).

Het verschil tussen beide vormen ligt in het feit dat de reflexieve vormen altijd naar de persoon of personen over wie men spreekt verwijzen, terwijl er bij de wederkerige voornaamwoorden steeds sprake is van een wisselwerking tussen twee personen of groepen.

Voorbeeld: Vergelijk de volgende zinnen:

- Anne verveelt zich in de vakantie. (individueel, geen wisselwerking)
- Anne en Thomas vervelen zich in de vakantie. (per twee, maar geen wisselwerking)
- Anne en Thomas vervelen elkaar. (wisselwerking)

A.C.O. 26

Vul in de volgende zinnestjes het passend wederkerend voornaamwoord in.

We wassen elke ochtend (van: zich wassen).

Ik heb nog niet geschoren (van: zich scheren).

Hij kon niet beheersen (van: zich beheersen).

Je hebt vergist (van: zich vergissen).

Ze hebben een aap geschrokken met die kerel (van: zich een aap schrikken).

7d. Bezittelijk voornaamwoord (Possessief pronomen)

Bezittelijke voornaamwoorden duiden de bezitter aan.

Persoonlijke voornaamwoorden verwijzen uitsluitend naar zelfstandigheden. Bezittelijke voornaamwoorden daarentegen hebben een duidelijk bijvoeglijk karakter en vertonen overeenkomst met de lidwoorden. Net zoals de lidwoorden staan ze immers links van een zelfstandig naamwoord en gaan ze de bijvoeglijke naamwoorden vooraf.

Vb. Rita, je¹ moet je² huiswerk nog maken.

Je¹ verwijst hier naar het zelfstandig naamwoord Rita, terwijl je² thuishoort bij huiswerk en eigenlijk het lidwoord bij huiswerk (het) vervangt.

Alle bezittelijke voornaamwoorden op een rijtje (tussen haakjes vind je de onbeklemtoonde variant):

	Enkelvoud	Meervoud
eerste persoon	mijn (m'n)	ons/onze
tweede persoon	jouw (je), uw	jullie, uw
derde persoon	zijn (z'n), haar (d'r)	hun

A.C.O. 27

Onderstreep de bezittelijke voornaamwoorden in de volgende zinnestjes:

We hebben ons appartement aan onze buurman verkocht.

Zijn hond loopt elke dag in onze tuin.

Wat gebeurt er nu met jullie werk?

Haar pen schrijft niet goed. Mag ik jouw potlood eens lenen?

Hun cursussen zijn prima in orde.

Ze hebben hun auto aan mijn oom gegeven.

7e. Aanwijzend voornaamwoord (demonstratief pronomen)

Aanwijzende voornaamwoorden verwijzen zowel naar personen als zaken, als naar de plaats waar die zich bevinden. Het zijn woorden als:

diegene, datgene,
die, dat, deze, dit,
eenzelfde, dezelfde, diezelfde, datzelfde, zulke, zo'n,
zodanig(e), dusdanig(e), soortgelijke, dergelijke, gindse,
zulks, zoiets.

A.C.O. 28

Onderstreep de aanwijzende voornaamwoorden in de volgende zinnetjes:

Wat vind je van dit wijntje?

Zulke apparaten vinden we nergens meer.

Dit schilderij hier is van dezelfde kunstenaar als dat daar.

Ik heb zoiets nog nooit gehoord!

Op dit kruispunt had ik een ongeval met deze wagen.

Dergelijke dingen zeg je niet tegen je baas!

Datgene wat dat kind zegt, moet je niet altijd geloven.

7f. Betrekkelijk voornaamwoord (relatief pronomen)

7f.1. De betrekkelijke voornaamwoorden die en dat

De betrekkelijke voornaamwoorden **die** en **dat** staan aan het begin van een zinsdeel dat meer uitleg geeft over een voorafgaand zinsdeel. Dat zinsdeel heeft **betrekking** op het eerste zinsdeel, het slaat erop terug.

Die woorden hebben **die** als betrekkelijk voornaamwoord. **Het** woorden hebben **dat** als betrekkelijk voornaamwoord.

Voorbeelden:

- De jongen, **die** daar loopt, is mijn zoon.
- Het meisje, **dat** daar zit, komt voor het eerst naar school.

A.C.O. 29

Onderstreep de betrekkelijke voornaamwoorden in de volgende zinnestjes:

De man die dat gedaan heeft, moet goed gek zijn.

Het kind dat daar zit, weent.

Mijn buurman die links van mij woont, is op reis naar de VS.

Het huis dat ik gekocht heb, is 20 jaar oud.

Ik vind de cursus die ik volg niet zo moeilijk.

Ik heb het gegeven aan de jongen die ik het meest vertrouw.

7f.2. De betrekkelijke voornaamwoorden

waar + vz, vz + wie

Een betrekkelijk voornaamwoord dat verwijst naar een zaak of een dier heeft de vorm van **waar + voorzetsel** (in één woord). Deze vormen kunnen gescheiden worden. In dit geval staat het voorzetsel achteraan. Een betrekkelijk voornaamwoord dat verwijst naar een persoon heeft de vorm van **voorzetsel + wie** (in twee woorden).

Voorbeelden:

- Dit is het soort werk **waarop** ik altijd heb gewacht. (waar + voorzetsel)
- Dit is het soort werk **waar** ik altijd heb **op** gewacht. (waar + voorzetsel)

Dit is de vrouw **op wie** ik al jaren zit te wachten. (voorzetsel + wie)

A.C.O. 30

Onderstreep de betrekkelijke voornaamwoorden in de volgende zinnestjes:

Dat is de aanvoerder met wie ik speel.

Dat is de baas voor wie ik werk.

Dat is de man tot wie je je moet richten.

De notaris voor wie hij werkt is al oud.

Het kussen waarop hij zat, was hard.

Ik ken de ingenieur met wie jij een relatie hebt.

Het papiertje waarop alles genoteerd stond, werd verbrand.

De mensen met wie ik moet samenwerken, zijn onuitstaanbaar.

Het boek waarnaar ik al zo lang zoek, is uitverkocht.

7f.3. Betrekkelijke voornaamwoorden met ingesloten antecedent

In vlot Nederlands is het soms meer aangewezen niet **hij, die..., dat, wat...**, te gebruiken, maar wel het vlottere **wie..., wat...**. Dergelijke betrekkelijke voornaamwoorden noemen we betrekkelijke voornaamwoorden met ingesloten antecedent.

Voorbeelden:

- Wie aan het woord is, moet je laten uitpraten. (= hij, die...)
- Het belangrijkste is wat onderstreept is. (= dat, wat...)

A.C.O. 31

Duid de verschillende soorten betrekkelijke voornaamwoorden aan in onderstaande zinnestelsels:

Wie heel erg ongezond leeft, is onverstandig.

Gaan jullie alles vertellen wat hij heeft gezegd?

Televisiekijken is voor wie zich verveelt of zich wil ontspannen.

Ik geef mijn verzameling postzegels aan wie ze wil hebben.

Het boek waaraan hij werkt, zal op het einde van het jaar klaar zijn.

A.C.O. 32

Herhalingsoefening op de verschillende soorten voornaamwoorden:
Geef het onderstreepte voornaamwoord zijn juiste naam:

“Slimme kip” - Uit: Knack Gezondheid. Online 25 januari 2001

Kippen eten pijnstillers als ze ziek zijn. Kippen staan niet bekend als de meest intelligente dieren, maar als ze pijn hebben, zijn ze tot onvermoede dingen in staat. The Veterinary Record meldt dat kippen die veel pijn lijden een dieet met een pijnstiller boven hun normale voedsel verkiezen. Experimenten wezen zelfs uit dat de kippen erin slaagden om de hoeveelheid pijnstiller die ze aten aan te passen aan de pijn die ze leden. De zieke dieren aten het meeste voedsel met een pijnstiller - het ging om het middel carprofen. Gezonde kippen lieten het voedsel met de pijnstiller onaangeroerd.

Pijn stimuleerde ook exploratief gedrag. De dieren gingen actief op zoek naar middelen om hun leed te verzachten. De kippen bleken al na enkele dagen door te hebben dat het speciale voedsel hun pijn verlichtte. Zodra ze zich wat beter voelden, schakelden ze weer op hun normale voeding over.

7g. Vragend voornaamwoord (Interrogatief pronomen)

Vragende voornaamwoorden vragen naar een zelfstandigheid of naar andere gegevens. Het zijn woordjes als:

wie (voor personen), wat (voor zaken en dieren)

welk(e) (als je moet kiezen tussen twee of meer zaken of personen)

Wat voor (een)

hoe ..., hoeveel, waar, waarom, wanneer

waar + voorzetsel: vb. waarvoor, waardoor, waarmee, waarop...

Voorbeelden:

- **Welke** man?
- **Wie** heeft dat nu weer gedaan?
- **Wat** heb ik je gezegd?
- **Hoe** laat vertrekt je trein?

A.C.O. 33

Onderstreep de vragende voornaamwoorden in de zinnetjes:

Hoeveel dagen werkt hij per week?

Welke kleur heeft zijn haar?

Wat voor job doet ze?

Waar ga je naartoe?

Wanneer ga je naar de bioscoop?

Hoe laat kom je vanavond?

Wat voor een meisje is ze?

A.C.O. 34

Stel een vraag over het cursief gedrukte zinsdeel en gebruik hierbij een vragend voornaamwoord:

Hij werkt vijf dagen per week.

Ik ga morgen met mijn zontje naar de kapper.

Ze studeert in Parijs.

Mia huilt omdat ze zich eenzaam voelt.

Ze is een heel mooi meisje.

Piet heeft dat gezegd.

Ik strijk altijd de lakens.

Ik ga morgen om 8 uur naar Brussel.

7h. Onbepaald voornaamwoord

Onbepaalde voornaamwoorden zijn woorden die vaag omschreven of onbekende personen, dieren of zaken aanduiden. Het zijn woorden als:

alle, allen, al, alles
niets (niks), niemand
heel, hele, elk(e)
iemand, iets, iedereen
om het even, het geeft niet, het doet er niet toe
sommige(n), enkele(n), enige(n), de ene, andere(n)
ergens, nergens, ...

A.C.O. 35

Onderstreep de onbepaalde voornaamwoorden in de volgende zinnetjes:

Ik ga elke avond uit.

Dank je, ik drink niets meer.

Hoor jij ook iets? Nee, helemaal niets.

Heb je al iemand om inlichtingen gevraagd?

Ik heb hier nog niemand gezien.

Hij heeft met iedereen gesproken.

Hij heeft er iets over gezegd, maar hij heeft aan niemand alles gezegd.

Hier klopt iets niet.

Hij heeft aan elk kind een snoepje gegeven.

8. Het telwoord (numerale)

Een telwoord (afkorting: tw) duidt een hoeveelheid, een getal of een rangnummer aan. Ze kunnen heel precies zijn (dan noemen we ze **bepaalde** telwoorden) of eerder vaag (dan noemen we ze **onbepaalde** telwoorden).

Telwoorden zijn woordjes als:

twee, veertien, honderd, duizend, miljoen ...
(deze noemen we **bepaalde** hoofdtelwoorden).

derde, veertiende, honderdste, duizendste, miljoenste ...
(deze noemen we **bepaalde** rangtelwoorden)

enkele, veel (vele), alle, enkele, weinig(e), verschillende,
sommige, menige, enige, wat, een aantal ...
(deze noemen we **onbepaalde** hoofdtelwoorden)

hoeveelste, middelste, zoveelste, laatste ...
(deze noemen we **onbepaalde** rangtelwoorden).

A.C.O. 36

Duid de telwoorden aan in de volgende zinnetjes. Zeg ook welk soort telwoord het is (bepaald of onbepaald, hoofd- of rangtelwoord):

Ik heb veertien kippen en drie poezen.

Marijke is bevallen van haar tiende kind.

Het is de zoveelste keer dat je te laat komt.

Je wordt de dertigste van de maand uitbetaald.

Ik heb een paar maanden geleden mensen van allerlei pluimage ontmoet.

Albert II is onze nieuwe Belgische koning.

Ik zou graag eens tien miljoen winnen.

Het is de laatste keer dat ik nog tien uur per dag werk.

9. Het bijwoord (adverbium)

Een bijwoord (afkorting: bijw of bw) preciseert de werking, toestand of het gebeuren die worden uitgedrukt door een werkwoord. Vandaar ook zijn Latijnse naam **adverbium**: **ad** (=bij) en **verbum** (=werkwoord). Het is een woord dat bij een werkwoord staat.

Eigenlijk kunnen bijwoorden niet alleen een werkwoord bepalen, maar zowat alles behalve een zelfstandig naamwoord (of zelfstandig naamwoordgroep). Ze worden dan ook als een soort 'vergaarbak' beschouwd; bijwoorden zijn woorden die niet in een of andere categorie passen.

Er bestaan dan ook heel veel verschillende soorten bijwoorden:

- bijwoorden van tijd: **meteen, nu, onmiddellijk, nogmaals, zo net, eerst, 's morgens,...**
- bijwoorden van wijze: **zachtjes, graag, misschien, heel, erg, kordaat, niet, ook...**
- bijwoorden van causaliteit (oorzaak, gevolg, voorwaarde): **immers, trouwens, bovendien, zelfs, nochtans...**

Sommige woordjes kunnen zowel als adjectief (zelfstandig naamwoord) als als bijwoord (adverbium) optreden.

Vergelijk vb. de volgende zinnestels:

Jan is een **aardige** jongen. (bijv nw)
Hij schiet **aardig** op met zijn broer. (bijwoord)

Dat is een **mooi** boek. (bijv nw)
Dat boek is heel **mooi**. (bijwoord)

De **snelle** weg naar het Zuiden. (bijv nw)
Hij loopt **snel** weg. (bijwoord)

A.C.O. 37

Duid de bijwoorden aan in de volgende zinnen:

Ze deed stilletjes de deur open.

Zij werkt hard en vlug.

Ik kon nog snel naar de bakker lopen.

Hij zoekt altijd in de verkeerde lade.

Het kleine meisje is nu een volwassen vrouw geworden.

Hij verliet vlug de zaal.

Is het nu alweer aan het regenen?

Ik vind haar heel erg mooi.

Misschien grijpen we beter onmiddellijk in.

Veel meisjes zijn ongelooflijk naïef.

Ze wees hem vriendelijk, maar kordaat de deur.

Je bent goed gek als je dit telkens weer doet voor hem!

Ik vind het hier zeer gezellig!

10. Het voegwoord (= verbindingswoord) (conjunctie)

Een voegwoord (afkorting: vgw of vw) of verbindingswoord verbindt:

- zinnen: (vb. Mijn poes glipte door het raam en sprong op de lessenaar.)
- gelijksoortige zinsdelen: (vb. Mijn bureaustoel was lekker zacht en gemakkelijk.)

Voegwoorden zijn woorden als:

en, of, maar, want, dus, noch, hoewel, tenzij, dat, omdat, nadat, voordat, zodat, sinds, mits

10a. Nevenschikkende en onderschikkende voegwoorden

Vragende voornaamwoorden vragen naar een zelfstandigheid of naar andere gegevens. Het zijn woordjes als:

- **Nevenschikkende voegwoorden** leggen een verband waarbij de delen die verbonden worden gelijkwaardig zijn (de twee delen staan naast mekaar: vandaar **nevenschikkend**).

Vb. de voegwoorden **en, maar, want, of, dus**

Jan slaapt **en** Piet slaapt. (**nevenschikkend**)
Wil je koffie **of** wil je thee? (**nevenschikkend**)

- **Onderschikkende voegwoorden** leggen een verband waarbij de delen die verbonden worden niet gelijkwaardig zijn, maar het deel dat begint met het voegwoord is **ondergeschikt** aan het eerste.

Vb. de voegwoorden **omdat, tenzij, hoewel, dat, nadat, sinds, zodra**

Jan weet **dat** Piet slaapt. (**onderschikkend**)
Omdat ik ziek was, kon ik niet gaan werken. (**onderschikkend**)

Let op: 'of' kan zowel een nevenschikkend als een onderschikkend voegwoord zijn. Vergelijk de volgende zinnen:

Wil je koffie **of** wil je thee? (**nevenschikkend**)
Ik weet nog niet **of** ik koffie wil. (**onderschikkend**)

A.C.O. 38

Onderstreep de voegwoorden en zeg of ze nevenschikkend of onderschikkend zijn:

Ik vind de leerstof moeilijk, maar ik geef het niet op.

Ik heb Nederlands en Engels gestudeerd.

Doordat je gisteren afwezig was, kon ik niet verder werken aan mijn project.

Ga je mee zwemmen of wil je liever thuisblijven?

Ik leer informatica, want ik wil mee zijn met mijn tijd.

Ik doe dit hier graag, hoewel ik toch wat meer wil.

Hij gedroeg zich alsof hij de directeur was.

Ik heb de hele nacht gewerkt zodat ik nu zeer moe ben.

Ik ben van plan vanavond uit te gaan tenzij het regent.

Ik weet nog niet of ik morgen wel naar de vergadering zal kunnen komen.

10b. Nevenschikkend voegwoord als reeksvormer

Er zijn ook nevenschikkende voegwoorden die altijd in groepjes van (minstens) twee voorkomen. Ze worden dan ook wel reeksvormers genoemd. Het zijn koppels zoals: en en, of of, noch noch, hetzij hetzij, zowel als, niet alleen maar ook, dan wel toch.

A.C.O. 39

Onderstreep de nevenschikkende voegwoorden (als reeksvormer) in de volgende zinnen:

Noch mijn vader, noch mijn moeder weten wat ECDL is.

Zowel mijn Russisch als mijn Spaans zijn bar slecht.

Of je gaat informatica studeren, of je verliest hier je job.

Ik hou niet alleen van Helmut Lotti, maar ook van Dana Winner.

En mijn broer èn mijn zus zijn vertrokken naar het buitenland.

Hij mag dan wel nog zeer jong zijn, hij is toch al erg rijp voor zijn leeftijd.

11. Het tussenwerpsel (interjectie)

Tussenwerpsels (afkorting: tu) zijn de gemakkelijkste woordsoort: er valt immers het minst over te zeggen en ze kunnen praktisch overal in de zin opduiken zonder gevolgen voor de andere woorden. Het is een zelfstandige taaluiting die niet tot het zinsverband behoort.

Het tussenwerpsel drukt het volgende uit:

- een nabootsing van een geluid: vb. boem, pats, krak, ring, hik, miauw, waf, piep...
- het opwekken van de aandacht: vb. hé, psst, hallo, zeg, hola, komaan...
- een gevoelsuiting: vb. ach, och, bah, ocharme, verdorie, tja, foei, oké, ai, brr, hoera, ja, welnee, nee, nou, alstublieft...

Een tussenwerpsel is een woordje als **zeg** dat je vaak op verschillende plaatsen in een zin kan tussenwerpen. Vandaar ook de naam **tussenwerpsel**:

Zèg, nu heb ik die uitzending van 'Familie' toch gemist!
Nu heb ik zèg die uitzending van 'Familie' toch gemist!
Nu heb ik die uitzending van 'Familie', zeg, toch gemist!
Nu heb ik die uitzending van 'Familie' toch gemist zèg!

A.C.O. 40

Duid de tussenwerpsels aan in de volgende zinnen:

Oei, nu ben ik die kaft weer vergeten!

Ik ben gelukkig geslaagd voor die proef, oef.

Ik weet niet hoe eraan te beginnen. Tja, wat doe je eraan?

Wil je nog meer? Kom nou.

Ik heb hem, ocharme, maar één keer gezien.

Oké, je doet wat je wil.

Vooruit, help me eens met al die boeken.

Ik kan je toch niet constant helpen, verdorie.

A.C.O. 41

Herhalingsoefening:

Geef de juiste benaming voor de verschillende woorden van de zin.

1. De oude man eet een appel en zijn zus een peer.

De

Oude

Man

Eet

Een

Appel

En

Zijn

Zus

Een

Peer

2. Mijn man eet altijd chips tijdens de voetbalwedstrijd op tv.

Mijn

Man

Eet

Altijd

Chips

Tijdens

De

Voetbalwedstrijd

Op

TV

3. Ik heb mijn man leren kennen tijdens een boottochtje op het meer.

Ik

Heb

Mijn

Man

Leren

Kennen

Tijdens

Een

Boottochtje

Op

Het

Meer

4. Dat koppeltje is nog altijd even verliefd, hoor!

Dat

Koppeltje

Is

Nog

Altijd

Even

Verliefd

Hoor

5. Straks kun je een gesprek voeren met je broodrooster! Ik kijk er nu al naar uit.

Straks

Kun

Je

Een

Gesprek

Voeren

Met

Je

Broodrooster

Ik

Kijk

Er

Nu

Al

Naar

Uit

6. Maar ik heb geen aambeien. Ja, zèg, je vertelt me ook nooit iets.

Maar

Ik

Heb

Geen

Aambeien

Ja

Zeg

Je

Vertelt

Me

Ook

Nooit

Iets

7. We vertrekken straks naar onze drie goede vrienden in Amerika.

We

Vertrekken

Straks

Naar

Onze

Drie

Goede

Vrienden

In

Amerika

8. Tegenwoordig wil iedereen leren surfen op Internet.

Tegenwoordig

Wil

Iedereen

Leren

Surfen

Op

Internet

BIBLIOGRAFIE

Verder oefenen in een boek:

- **Holster, J. Zeilstra**, [Oefenen met zinsontleding](#). Voorschoten, Ajodakt, 1989.

Korte uitleg (informatie) en vervolgens oefeningen (meerkeuzevragen en invuloefeningen). Zinsdelen: persoonsvorm, werkwoordelijk en naamwoordelijk gezegde, onderwerp, lijdend en meewerkend voorwerp, bijwoordelijke en bijvoeglijke bepaling, bijstelling.

Woordsoorten: werkwoord, zelfstandig en bijvoeglijk naamwoord, lidwoord, bijwoord, voegwoord, telwoord, voorzetsel, voornaamwoorden (persoonlijk, bezittelijk, wederkerend, wederkerig, aanwijzend, onbepaald, betrekkelijk).

De cursist kan het boekje zelfstandig doorwerken. Aan het eind van het werkboekje staan 19 vragen over wat aan orde is geweest.

- P. Kustermans, Werkschrift voor spraakkunst 2 (met aparte Sleutel). De Sikkel.

Vanaf de eerste lessen benoemen de cursisten alle woordsoorten. Nadruk wordt gelegd op het praktische taalgebruik, op het verbeteren van frequent voorkomende fouten. De theorie is geformuleerd in een eenvoudige, begrijpelijke taal. In de nieuwe spelling.

Naslagwerken:

- **G. Geerts, W. Haeseryn, K. Romijn, J. de Rooij en M.C. van den Toorn**, [Algemene Nederlandse Spraakkunst](#). Wolters Plantyn Educatieve Uitgevers. 1997.

Wie werkelijk alles wil weten over de zinsdelen, of wie geen weg weet met een concreet probleem inzake de zinsdelen, kan zich wenden tot deze meest volledige grammaticale beschrijving van het hedendaagse Nederlands, meestal kortweg de ANS genoemd. Dit werk biedt in een algemeen begrijpelijke taal een oplossing bij de geringste twijfel aan woordgebruik of zinsconstructie (dus niet alleen voor de zinsdelen).

- **L. Pensaert en L. Van der Sande**, [Grammaticaal en taalkundig lexicon](#). Antwerpen, Standaard Educatieve Uitgeverij. 1997.

Dit lexicon dat gebaseerd is op de Algemeen Nederlandse Spraakkunst (ANS) is een handig naslagwerk voor de leek die op een eenvoudige maar duidelijke wijze de begrippen inzake woordleer en zinsleer nog eens uitgelegd wil zien. Wel zonder oefeningen.

Verder studeren met een CD-ROM

- **Guy Kersemans**, [Venster op woordleer 1.0](#).
OWG. Systeemeisen: Windows, 386, 2 MB, VGA.
<http://www.owg.nl/>

Programma dat individueel maatwerk levert voor de invulling van het taalkundig ontleden. Er zijn twee oefenvormen: **In zinsverband** en **Zinnen geknipt**. Na de oefening kan de cursist zijn eigen resultaten bekijken en een werkblad afdrukken dat op die resultaten is afgestemd. Er is ook een apart lerarenprogramma om oefenbestanden in te voeren, te importeren of af te drukken.

- **Wim Stam**, [Woordbenoeming 1.0](#).
OWG. Systeemeisen: Windows, 386, 4MB, VGA.

Verskillende oefenvormen voor het taalkundig ontleden met elk een eigen moeilijkheidsgraad:

- **Wat is een...** Uitleg over alle woordsoorten.
- **Op verkenning.** De computer vertelt tot welke woordsoort een aangeklikt woord behoort.
- **Zoek het...** Klik een woord van een gegeven woordsoort aan.
- **Wat is dit?** Geef aan tot welke woordsoort een gegeven woord behoort.
- **Stop op tijd.** Klik op de stopknop als het woord verschijnt dat tot een gegeven woordsoort behoort.
- **Is dit een...** Matching van woord en woordsoort.
- **Hoeveel...** Geef aan hoeveel woorden van een gegeven woordsoort er in de zin staan.

Daarnaast is er een toetsgedeelte met toetsen volgens het stramien van **Is dit een ... en Hoeveel...**

Er is ook een apart lerarenprogramma om oefeningen samen te stellen en werkbladen af te drukken.

- **S.n.**, [Woord zoekt soort 1.0](#).

OWG. Systeemeisen: Windows 3.1x, 95/98, 386 processor, 2MB intern geheugen, VGA scherm.

Twee werkvormen voor het taalkundig ontleden: **Oefenen en Laat je testen** voor 3, 5 of 14 woordsoorten. In de eerste werkvorm krijgt de cursist een woordsoort gegeven en klikt hij op de betreffende woorden in een zin. Bij **Laat je testen** worden de woorden in een zin woord voor woord gemarkeerd en de cursist klikt op de juiste woordsoort.

...

...

Feedback verschijnt in de vorm van animaties, hulpteksten en afbeeldingen, hulp in de vorm van uitleg en voorbeelden. Na afloop volgt een duidelijk overzicht van de prestaties en bij een voldoende resultaat een beloningsspelletje. U kunt het programma aan iedere taalmethode aanpassen. Standaard zitten er bij het programma pakketten met tien zinnen met een opklimmende moeilijkheidsgraad.

Er is ook een apart lerarenprogramma voor het invoeren en bewerken van eigen zinnenpakketten.

OPLOSSING OEFENINGEN

A.C.O. 1

Onderstreep de zelfstandige naamwoorden in de volgende zinnestels:

Hij is tijdens de vakantie met de wagen naar de kust gegaan.

Ik moet in het woordenboek een woord opzoeken dat ik in de krant gelezen heb.

De vrouw draagt een kind op de arm.

De dieven hebben al het geld uit de kluis meegenomen.

De jongen brengt de brief naar de post.

De hond had het kind in de arm gebeten.

De firma koopt nooit in het buitenland.

Het kuiken keek verbaasd naar het gebroken ei.

Een auto reed hem omver toen hij de weg overstak.

De ziekenwagen bracht hem in de namiddag naar het ziekenhuis in de stad.

A.C.O. 2

Bepaal het genus (woordgeslacht) van de volgende woorden:

vrouw (vrouwelijk)

vader (mannelijk)

boek (onzijdig)

geschiedenis (onzijdig)

instrument (onzijdig)

liefde (vrouwelijk)

huis (onzijdig)

ziekte (vrouwelijk)

wetenschap (vrouwelijk)

jongen (mannelijk)

loodgieter (mannelijk)

tijdschrift (onzijdig)

kind (onzijdig)

meisje (onzijdig)

A.C.O. 3

Bepaal of de volgende zelfstandige naamwoorden soortnamen of eigennamen zijn:

Boris (eigenaam)

B.I.S. (eigenaam)

jongen (soortnaam)

kast (soortnaam)

tafel (soortnaam)

Siemens (eigenaam)

Unicef (eigenaam)

Parijs (eigenaam)

Tina Turner (eigenaam)

Zuid-Afrika (eigenaam)

A.C.O. 4

Doe nu hetzelfde, maar onderstreep eerst de zelfstandige naamwoorden in de zin. Bepaal dan of het soortnamen of eigennamen zijn:

Miet (eigennaam) gaat elke morgen (soortnaam) met de trein (soortnaam) naar haar werk (soortnaam). Bij Electrabel (eigennaam) hebben ze een nieuwe elektricien (soortnaam) aangeworven. Heb je het laatste boek (soortnaam) van Milan Kundera (eigennaam) al gelezen? Elk jaar (soortnaam) vertrekt Jan (eigennaam) op reis (soortnaam) naar Spanje (eigennaam). Koningin (soortnaam) Elisabeth (eigennaam) woont in Buckingham Palace (eigennaam) in Londen (eigennaam). Ik ben erg trots op mijn nieuwe Mercedes (eigennaam).

A.C.O. 5

Welke van de volgende zelfstandige naamwoorden kan je tellen en zijn dus telbaar?

zandkorrel (telbaar)

onkosten (telbaar)

zout (ontelbaar)

huis (telbaar)

auto (telbaar)

water (ontelbaar)

kind (telbaar)

hersenen (telbaar)

afgunst (ontelbaar)

A.C.O. 6

Onderstreep in de volgende zinnestjes de zelfstandige naamwoorden en bepaal of ze telbaar of niet-telbaar zijn:

Ik heb een hekel (ontelbaar) aan kaas (ontelbaar).

Wat vind je van deze kat (telbaar) ?

Deze oefening (telbaar) vind ik erg gemakkelijk.

Ik hou erg veel van chocolade (ontelbaar).

Dit reepje chocolade (telbaar) kan er bij mij nog wel bij.

In het skidorp (telbaar) lag er erg veel sneeuw.

Ons zoontje (telbaar) heeft de waterpokken (telbaar).

Er lagen drie sneeuwlokjes (telbaar) op haar jas (telbaar).

Hij heeft alle hoop (ontelbaar) opgegeven.

A.C.O. 7

Vul de volgende zinnestjes aan met een passend lidwoord indien nodig:

In de ontwikkelingslanden heerst er vaak een dodelijke ziekte.

Na de wandeling keerde de prinses terug naar het paleis.

De haven lag vol de schepen.

In de lente staan de tulpen en de narcissen in de bloei.

De Kaïro is de hoofdstad van de Egypte.

Er zijn weer de onlusten in de Noord-Ierland.

A.C.O. 8

Onderstreep in de volgende zinnen de zelfstandige naamwoorden en bepaal of ze vergezeld gaan van een bepaald of een onbepaald lidwoord:

Ik heb een boek van Hugo Claus ontleend in de bibliotheek.

Ze droeg de tas op haar rug.

De peren zijn op de vloer gevallen.

Lien gaat elke morgen met de trein naar het werk.

Ik ga elke avond met de kinderen naar het park.

A.C.O. 9

Duid de bijvoeglijke naamwoorden aan in onderstaande zinnen:

De oude man vroeg een kleine aalmoes.

Mijn nicht heeft twee intelligente en beleefde kinderen.

Ik heb een marmeren trap met een koperen leuning.

De stierenvechter had een grote rode doek.

Op het gladde oppervlak van het grote meer dreef een grote dode zwarte zwaan.

Gisteren vierden mijn lieve ouders hun gouden bruiloft.

A.C.O. 10

In reclame- en promotieteksten vind je vaak een schat aan bijvoeglijke naamwoorden. Herken je ze in onderstaande tekst?

Thailand (uit: Brochure Jetair World winter 2000)

Thailand is het land van de glimlach, een land van onbeschrijflijke schoonheid door een unieke flora en fauna. Diepblauwe wateren, gouden stranden, ongeschonden oerwouden en bossen... dit alles is door de goden aan Thailand geschenken. De vriendelijkheid van de bevolking, de talrijke tempels, de oneindige rijstvelden en de gezellige sfeer langs de straten maken van dit land een absolute topper!

A.C.O. 11

Duid in de volgende zinnestjes de bijvoeglijke naamwoorden aan en zeg of ze in de comparatief of in de superlatief staan:

Andy houdt meer van mooie jonge (comparatief) vrouwen.

Ze zeggen dat de betere (comparatief) student maar weinig (comparatief) uren studie nodig heeft.

Die nieuwe stenen vloer is van een recentere (comparatief) datum dan jullie houten trap.

Die aanslag is echt wel de meest verontrustende (superlatief) gebeurtenis van de laatste (superlatief) jaren.

Mijn oudste (superlatief) zoon Aro is getrouwd met het mooiste (superlatief) meisje van Vlaams-Brabant.

Zou B.I.S. de beste (superlatief) school zijn voor afstandsonderwijs in ons kleine (comparatief) landje?

Het stond op een papier te lezen in mooie grote (comparatief) gouden letters.
De bolletjestrui is de mooiste (superlatief) trui omdat het de trui is van de beste (superlatief) klimmer. Ken je de nieuwste (superlatief) creaties van die grote Franse couturier?
Van alle champagnes vind ik deze het lekkerst (superlatief).

A.C.O. 12

Onderstreep de voorzetsels in de volgende zinnen:

Het boek van het kind ligt nog op de tafel.
Elk jaar vertrekt Jan op reis naar Spanje.
Miet gaat elke morgen met de trein naar haar werk.
Ondanks het slechte weer was hij toch steeds tegen 9 uur op het werk.
We woonden vroeger tegenover de kerk en achter het park.
Tijdens de oorlog hebben we vele nachten in de schuilkelder doorgebracht.

A.C.O. 13

Duid enkel de voorzetsels aan:

Ik geloof niet in het bestaan van buitenaardse wezens.
Je hebt er het raden naar.
AIDS komt meer en meer voor.
Je rijdt de kerk voorbij en dan zie je het stadhuis.
Ze leed erg onder het verlies van haar kanarie.
Ze moeten daar niet meer op winst rekenen in leper.
Met die muis in mijn bed, ben ik direct de tuin in gelopen.
De terrorist geeft zich eindelijk over.

A.C.O. 14

**Vul in de volgende zinnen een vast voorzetsel of een voorzetseluitdrukking in.
(Het kernwoord vind je tussen haakjes).**

Je moet zo niet altijd met hem spotten.
Hij is overleden aan zijn verwondingen (gevolg).
Ik ben wel verzot op al die bundeltjes.
De zoektocht naar het verdwenen meisje heeft niets opgeleverd.
Uit / in naam van de hele ploeg heet ik jullie hartelijk welkom (naam).
Hij werd schuldig bevonden aan doodslag.
Hij gaat zwaar gebukt onder deze verantwoordelijkheid.
Stuur die brief maar naar de algemeen directeur (attentie).
Zij heeft een hekel aan rode kool.
Mijn baas informeerde elke dag naar de gezondheid van mijn vriend.

A.C.O. 15

Bekijk nu de volgende zinnestelsels en zoek naar de stam van het werkwoord voetballen:

Ik voetbal veel in mijn vrije tijd.

Ik heb gisteren drie uur gevoetbald.

Mijn zoon voetbalt elke dag.

Al voetballend brak hij zijn been.

Wie wil er mij leren voetballen?

A.C.O. 16

Zoek alle werkwoorden in onderstaand tekstje uit 'De Druivelaar 2001':

"Een bedelaar belt aan bij een fraai huis en vraagt om mijnheer eventjes te mogen spreken.

-Mijnheer ontvangt niet, zegt de meid.

-Dat is niet erg, juffrouw, als hij maar geeft."

A.C.O. 17

Duid aan of de volgende werkwoorden regelmatig of onregelmatig zijn. Geef hun persoonsvorm in de verleden tijd en hun voltooid deelwoord (volg het voorbeeld):

Werken	werkte	gewerkt
tuinieren	tuinierde	getuinierd
dromen	droomde	gedroomd
geven	gaf	gegeven
vertrekken	vertrok	vertrokken
nemen	nam	genomen
kopen	kocht	gekocht
proberen	probeerde	geprobeerd
denken	dacht	gedacht
ontbijten	ontbeet	ontbeten
wandelen	wandelde	gewandeld
stofzuigen	stofzuigde	gestofzuigd

A.C.O. 18

Zet het werkwoord in de juiste vorm en bepaal zo of het werkwoord scheidbaar is of onscheidbaar.

Het is tijd om even (te onderbreken).

Het is tijd om even te onderbreken.

Je (overdrijven) weer!

Je overdrijft weer!

Jan Peters is (verontschuldigen) voor de vergadering.
Jan Peters is verontschuldigd voor de vergadering.

De leraar is te streng om de leerlingen (te aanmoedigen).
De leraar is te streng om de leerlingen aan te moedigen.

De kerels gebruikten de revolver om de juwelier (te aanvallen) en (te afschrikken).
De kerels gebruikten de revolver om de juwelier aan te vallen en af te schrikken.

Ik (aanvaarden) dit voorstel niet!
Ik aanvaard dit voorstel niet!

Ik heb moeite om de mooiste (te aanduiden).
Ik heb moeite om de mooiste aan te duiden.

Mijn vrouw (stofzuigen) drie keer per week.
Mijn vrouw stofzuigt drie keer per week.

De weerman heeft voor morgen warm weer (voorspellen).
De weerman heeft voor morgen warm weer voorspeld.

Die wekker (aflopen) iedere morgen om 6 uur.
Die wekker loopt iedere morgen om 6 uur af.

A.C.O. 19

Bepaal of de werkwoorden in de volgende zinnen afgeleid of samengesteld zijn.

Begrijp je nu wat er gebeurt? (afgeleid)
Je moet je beter leren ontspannen. (afgeleid)
Kan je vandaag met al je werk klaarkomen? (samengesteld)
Voor mijn ouders verandert de wereld veel te snel. (afgeleid)
Morgen zal jij de kinderen moeten opvangen. (afgeleid)
Hij heeft zijn natuurlijke dochter eindelijk erkend. (afgeleid)
Het peloton hergroepeert zich na de beklimming van de Ventoux. (afgeleid)
Je moet me beloven voor 12 uur naar huis te komen. (afgeleid)
In zijn ogen kan zij werkelijk niets misdoen! (samengesteld)
Zullen we morgen samen ontbijten? (afgeleid)

A.C.O. 20

Duid in de volgende zinnestjes aan of de persoonsvorm een zelfstandig werkwoord, een koppelwerkwoord of een hulpwerkwoord is:

We leven (zelfstandig ww.) in een droom.
Ze studeerde (zelfstandig ww.) hard voor haar examen.
Lien heeft (koppelww.) vanmorgen gebeld.
Ze waren (koppelww.) eerst naar de kapper gegaan.

Ze komt (hulpww.) weer eens uithuilen bij ons.
Ik ga (hulpww.) bij mijn ouders logeren.
Ik voel (hulpww.) me niet goed vandaag.
Lig (hulpww.) toch niet zo te janken!
We zitten (hulpww.) hier al een uur te niksen.
Ze staan (hulpww.) al een half uur te kletsen.
De eersten zullen (hulpww.) de laatsten zijn.
Ik moet (hulpww.) nog veel werken .
Ze zijn (hulpww.) vanmorgen vertrokken naar Benidorm.

A.C.O. 21

Herschrijf volgende zinnen in de actieve vorm.
Soms moet je zelf een onderwerp bedenken.

Door wie werd de GSM uitgevonden?
Wie vond de GSM uit ?

Het gras wordt elke week gemaaid.
Pa maait het gras elke week.

De vluchtelingen zullen uit het land worden gezet.
De overheid zal de vluchtelingen het land uitzetten.

Dat vonnis is nooit uitgevoerd.
Niemand voerde dat vonnis ooit uit.

Mia was door haar baas niet uitgenodigd.
De baas had Mia niet uitgenodigd.

Strips worden door veel kinderen graag gelezen.
Veel kinderen lezen graag strips.

Hij werd door een chauffeur naar het ontmoetingscentrum gebracht.
Een chauffeur bracht hem naar het ontmoetingscentrum.

Na de diefstal werden drie mannen opgepakt door de politie.
Na de diefstal pakte de politie drie mannen op.

A.C.O. 22

Geef de onderstreepte werkwoordsvormen hun juiste naam (OTT, OVT, enz...).
Gekleurde woorden horen bij elkaar:

"CURSIEF. Onverbeterlijke dief.

(hv) 25/01/2001 De Standaard Online.

GENT - Een man uit Gent kan (OTT) het stelen niet laten. De onverbeterlijke dief heeft (VTT) zo'n vijftien jaar achter de tralies gezeten voor een lange reeks van diefstallen.

In die periode kreeg (OVT) hij de binnenkant van zowat alle Vlaamse gevangenissen te zien. Ondertussen is (OTT) hij opnieuw op vrije voeten. Dat die vrijheid niet van lange duur zal zijn (OTkT), bleek dinsdag al.

Toen de man zich bij de administratie van de Gentse gevangenis aan de Nieuwewandeling aandiende (OVT) voor een fiscaal attest, bleek (OVT) de drang tot stelen opnieuw te sterk. Hij probeerde de portefeuille van een personeelslid van de gevangenis te stelen (OTT). Maar hij werd (OVT) op heterdaad betrapt en overgedragen aan de federale politie.

Het zal (OTkT) wellicht niet lang duren voor hij de Nieuwewandeling terugziet, zij het dan aan de andere kant van de tralies."

A.C.O. 23

Bepaal de voornaamwoorden in de volgende zinnetjes en zeg naar welk zelfstandig naamwoord of zelfstandig naamwoordgroep ze verwijzen:

Zie je die prachtige jonge vrouw daar? Zij is mijn vriendin.

Ik hou niet van dit boek. Het is te moeilijk.

Wat vind je van prinses Mathilde? Volgens mij is ze de ideale vrouw voor Prins Philip.

Mijn moeder zal blij zijn: ik heb haar een juweel gegeven.

A.C.O. 24

Duid de voornaamwoorden aan en zeg of ze persoonlijke voornaamwoorden van de eerste, van de tweede of de derde persoon zijn:

Ik (1e) kan morgen niet komen.

De man zal hem (3e) morgen opbellen.

We (1e) kunnen je (2e) echt niet helpen.

Ze (3e) hebben haar het leven zuur gemaakt.

Zij staan elke morgen om 6u op.

Je (2e) kan hem (3e) elke dag door het park zien wandelen.

Ik (1e) vertel dat aan jou (1e) maar niet aan hem (3e).

A.C.O. 25

Bepaal de persoonlijke voornaamwoorden in de volgende zinnestjes:

Ik heb het schilderij in de keuken gehangen. Het is te klein voor de slaapkamer. Ik heb het naast de keukendeur gehangen.

Drink je je koffie niet uit? Ik heb hem al lang ingeschonken. Hij is zeker al koud geworden.

De liefde is iets prachtigs: ze doet je alles anders zien.

Ken je de nieuwe Vlaamse regering? Zij is nog geen jaar oud.

De computer is een interessante uitvinding. Hij neemt je veel werk uit handen. We kunnen hem niet meer missen.

A.C.O. 26

Vul in de volgende zinnestjes het passend wederkerend voornaamwoord in.

We wassen ons elke ochtend (van: zich wassen).

Ik heb me / mij nog niet geschoren (van: zich scheren).

Hij kon zich niet beheersen (van: zich beheersen).

Je hebt je vergist (van: zich vergissen).

Ze hebben zich een aap geschrokken met die kerel (van: zich een aap schrikken).

A.C.O. 27

Onderstreep de bezittelijke voornaamwoorden in de volgende zinnestjes:

We hebben ons appartement aan onze buurman verkocht.

Zijn hond loopt elke dag in onze tuin.

Wat gebeurt er nu met jullie werk?

Haar pen schrijft niet goed. Mag ik jouw potlood eens lenen?

Hun cursussen zijn prima in orde.

Ze hebben hun auto aan mijn oom gegeven.

A.C.O. 28

Onderstreep de aanwijzende voornaamwoorden in de volgende zinnestjes:

Wat vind je van dit wijntje?

Zulke apparaten vinden we nergens meer.

Dit schilderij hier is van dezelfde kunstenaar als dat daar.

Ik heb zoiets nog nooit gehoord!

Op dit kruispunt had ik een ongeval met deze wagen.

Dergelijke dingen zeg je niet tegen je baas!

Datgene wat dat kind zegt, moet je niet altijd geloven.

A.C.O. 29

Onderstreep de betrekkelijke voornaamwoorden in de volgende zinnestjes:

De man die dat gedaan heeft, moet goed gek zijn.

Het kind dat daar zit, weent.

Mijn buurman die links van mij woont, is op reis naar de VS.

Het huis dat ik gekocht heb, is 20 jaar oud.

Ik vind de cursus die ik volg niet zo moeilijk.

Ik heb het gegeven aan de jongen die ik het meest vertrouw.

A.C.O. 30

Onderstreep de betrekkelijke voornaamwoorden in de volgende zinnestjes:

Dat is de aanvoerder met wie ik speel.

Dat is de baas voor wie ik werk.

Dat is de man tot wie je je moet richten.

De notaris voor wie hij werkt is al oud.

Het kussen waarop hij zat, was hard.

Ik ken de ingenieur met wie jij een relatie hebt.

Het papertje waarop alles genoteerd stond, werd verbrand.

De mensen met wie ik moet samenwerken, zijn onuitstaanbaar.

Het boek waarnaar ik al zo lang zoek, is uitverkocht.

A.C.O. 31

Duid de verschillende soorten betrekkelijke voornaamwoorden aan in onderstaande zinnestjes:

Wie heel erg ongezond leeft, is onverstandig.

Gaan jullie alles vertellen wat hij heeft gezegd?

Televisiekijken is voor wie zich verveelt of zich wil ontspannen.

Ik geef mijn verzameling postzegels aan wie ze wil hebben.

Het boek waaraan hij werkt, zal op het einde van het jaar klaar zijn.

A.C.O. 32

Herhalingsoefening op de verschillende soorten voornaamwoorden:
Geef het onderstreepte voornaamwoord zijn juiste naam:

"Slimme kip"

Uit: Knack Gezondheid. Online 25 januari 2001

Kippen eten pijnstillers als ze (persoonlijk vnw.) ziek zijn. Kippen staan niet bekend als de meest intelligente dieren, maar als ze (persoonlijk vnw.) pijn hebben, zijn ze tot onvermoede dingen in staat. The Veterinary Record meldt dat kippen die (betrekkelijk vnw.) veel pijn lijdend een dieet met een pijnstiller boven hun (bezittelijk vnw.) normale voedsel verkiezen. Experimenten wezen zelfs uit dat de kippen erin slaagden om de hoeveelheid pijnstiller die (betrekkelijk vnw.) ze aten aan te passen aan de pijn die (betrekkelijk vnw.) ze leden.

De ziekste dieren aten het meeste voedsel met een pijnstiller - het ging om het middel carprofen. Gezonde kippen lieten het voedsel met de pijnstiller onaangeroerd.

Pijn stimuleerde ook exploratief gedrag. De dieren gingen actief op zoek naar middelen om hun leed te verzachten. De kippen bleken al na enkele dagen door te hebben dat het speciale voedsel hun pijn verlichtte. Zodra ze zich (wederkerend vnw.) wat beter voelden, schakelden ze weer op hun normale voeding over.

A.C.O. 33

Onderstreep de vragende voornaamwoorden in de zinnestjes:

Hoeveel dagen werkt hij per week?

Welke kleur heeft zijn haar?

Wat voor job doet ze?

Waar ga je naartoe?

Wanneer ga je naar de bioscoop?

Hoe laat kom je vanavond?

Wat voor een meisje is ze?

A.C.O. 34

Stel een vraag over het cursief gedrukte zinsdeel en gebruik hierbij een vragend voornaamwoord:

Hij werkt vijf dagen per week. (hoeveel)

Ik ga morgen met mijn zoontje naar de kapper. (met wie)

Ze studeert in Parijs. (waar)

Mia huilt omdat ze zich eenzaam voelt. (waarom)

Ze is een heel mooi meisje. (wat voor een meisje)

Piet heeft dat gezegd. (wie)

Ik strijk altijd de lakens. (wat)

Ik ga morgen om 8 uur naar Brussel. (wanneer)

A.C.O. 35

Onderstreep de onbepaalde voornaamwoorden in de volgende zinnestjes:

Ik ga elke avond uit.

Dank je, ik drink niets meer.

Hoor jij ook iets? Nee, helemaal niets.

Heb je al iemand om inlichtingen gevraagd?

Ik heb hier nog niemand gezien.

Hij heeft met iedereen gesproken.

Hij heeft er iets over gezegd, maar hij heeft aan niemand alles gezegd.

Hier klopt iets niet.

Hij heeft aan elk kind een snoepje gegeven.

A.C.O. 36

Duid de telwoorden aan in de volgende zinnetjes. Zeg ook welk soort telwoord het is (bepaald of onbepaald, hoofd- of rangtelwoord):

Ik heb veertien (bepaald hoofdtelwoord) kippen en drie (bepaald hoofdtelwoord) poezen.

Marijke is bevallen van haar tiende (bepaald rangtelwoord) kind.

Het is de zoveelste (onbepaald rangtelwoord) keer dat je te laat komt.

Je wordt de dertigste (bepaald rangtelwoord) van de maand uitbetaald.

Ik heb een paar (onbepaald hoofdtelwoord) maanden geleden mensen van allerlei pluimage ontmoet.

Albert II (bepaald hoofdtelwoord) is onze nieuwe Belgische koning.

Ik zou graag eens tien miljoen (bepaald hoofdtelwoord) winnen.

Het is de laatste keer dat ik nog tien (bepaald hoofdtelwoord) uur per dag werk.

A.C.O. 37

Duid de bijwoorden aan in de volgende zinnen:

Ze deed stilletjes de deur open.

Zij werkt hard en vlug.

Ik kon nog snel naar de bakker lopen.

Hij zoekt altijd in de verkeerde lade.

Het kleine meisje is nu een volwassen vrouw geworden.

Hij verliet vlug de zaal.

Is het nu alweer aan het regenen?

Ik vind haar heel erg mooi.

Misschien grijpen we beter onmiddellijk in.

Veel meisjes zijn ongelooflijk naïef.

Ze wees hem vriendelijk, maar kordaat de deur.

Je bent goed gek als je dit telkens weer doet voor hem!

Ik vind het hier zeer gezellig!

A.C.O. 38

Onderstreep de voegwoorden en zeg of ze nevenschikkend of onderschikkend zijn:

Ik vind de leerstof moeilijk, maar (nevenschikkend) ik geef het niet op.

Ik heb Nederlands en (nevenschikkend) Engels gestudeerd.

Doordat (onderschikkend) je gisteren afwezig was, kon ik niet verder werken aan mijn project.

Ga je mee zwemmen of (nevenschikkend) wil je liever thuisblijven?

Ik leer informatica, want (nevenschikkend) ik wil mee zijn met mijn tijd.

Ik doe dit hier graag, hoewel (onderschikkend) ik toch wat meer wil.

Hij gedroeg zich alsof (onderschikkend) hij de directeur was.

Ik heb de hele nacht gewerkt zodat (onderschikkend) ik nu zeer moe ben.

Ik ben van plan vanavond uit te gaan tenzij (onderschikkend) het regent.

Ik weet nog niet of (onderschikkend) ik morgen wel naar de vergadering zal kunnen komen.

A.C.O. 39

Onderstreep de nevenschikkende voegwoorden (als reeksvormer) in de volgende zinnen:

Noch mijn vader, noch mijn moeder weten wat ECDL is.
Zowel mijn Russisch als mijn Spaans zijn bar slecht.
Of je gaat informatica studeren, of je verliest hier je job.
Ik hou niet alleen van Helmut Lotti, maar ook van Dana Winner.
En mijn broer èn mijn zus zijn vertrokken naar het buitenland.
Hij mag dan wel nog zeer jong zijn, hij is toch al erg rijp voor zijn leeftijd.

A.C.O. 40

Duid de tussenwerpsels aan in de volgende zinnen:

Oei, nu ben ik die kافت weer vergeten!
Ik ben gelukkig geslaagd voor die proef, oef.
Ik weet niet hoe eraan te beginnen. Tja, wat doe je eraan?
Wil je nog meer? Kom nou.
Ik heb hem, ocharme, maar één keer gezien.
Oké, je doet wat je wil.
Vooruit, help me eens met al die boeken.
Ik kan je toch niet constant helpen, verdorie.

A.C.O. 41

Herhalingsoefening:

Geef de juiste benaming voor de verschillende woorden van de zin.

1. De oude man eet een appel en zijn zus een peer.

De	lidwoord
oude	bijvoeglijk nw.
man	zelfstandig nw.
eet	werkwoord
een	lidwoord
appel	zelfstandig nw.
en	voegwoord
zijn	bezittelijk vnw.
zus	zelfstandig nw.
een	lidwoord
peer	zelfstandig nw.

2. Mijn man eet altijd chips tijdens de voetbalwedstrijd op tv.

Mijn	bezittelijk vnw.
man	zelfstandig nw.
eet	werkwoord
altijd	bijwoord
chips	zelfstandig nw.
tijdens	voorzetsel
de	lidwoord
voetbalwedstrijd	zelfstandig nw.
op	voorzetsel
tv	zelfstandig nw.

3. Ik heb mijn man leren kennen tijdens een boottochtje op het meer.

Ik	persoonlijk vnw.
heb	werkwoord
mijn	bezittelijk vnw.
man	zelfstandig nw.
leren	werkwoord
kennen	werkwoord
tijdens	voorzetsel
een	lidwoord
boottochtje	zelfstandig nw.
op	voorzetsel
het	lidwoord
meer	zelfstandig nw.

4. Dat koppeltje is nog altijd even verliefd, hoor!

Dat	aanwijzend vnw.
koppeltje	zelfstandig nw.
is	werkwoord
nog	bijwoord
altijd	bijwoord
even	voorzetsel
verliefd	bijvoeglijk nw.
hoor	tussenwerpsel

5. Straks kun je een gesprek voeren met je broodrooster! Ik kijk er nu al naar uit.

Straks	bijwoord
kun	werkwoord
je	persoonlijk vnw.
een	lidwoord
gesprek	zelfstandig nw.
voeren	werkwoord
met	voorzetsel
je	bezittelijk vnw.
broodrooster	zelfstandig nw.

Ik	persoonlijk vnw.
kijk	werkwoordelijke uitdrukking
er	bijwoord
nu	bijwoord
al	bijwoord
naar	
uit.	

6. Maar ik heb geen aambeien. Ja, zeg, je vertelt me ook nooit iets.

Maar	bijwoord
ik	persoonlijk vnw.
heb	werkwoord
geen	telwoord
aambeien	zelfstandig nw.
Ja	tussenwerpsel
zeg	
je	persoonlijk vnw.
vertelt	werkwoord
me	persoonlijk vnw.
ook	bijwoord
nooit	bijwoord
iets	onbepaald vnw.

7. We vertrekken straks naar onze drie goede vrienden in Amerika.

We	persoonlijk vnw.
vertrekken	werkwoord
straks	bijwoord
naar	voorzetsel
onze	bezittelijk vnw.
drie	telwoord
goede	bijvoeglijk nw.
vrienden	zelfstandig nw.
in	voorzetsel
Amerika	zelfstandig nw.

8. Tegenwoordig wil iedereen leren surfen op Internet.

Tegenwoordig	bijwoord
wil	werkwoord
iedereen	onbepaald vnw.
leren	infinitief
surfen	infinitief
op	voorzetsel
Internet	zelfstandig nw.

Samenstelling

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Afdeling Volwassenenonderwijs
Annie Verhaeghe

Verantwoordelijke Uitgever

Staf Peeters
Afdelingshoofd
Koning Albert II-laan 15
1210 Brussel

Grafische vormgeving

De Kie

Druk

Antilope

Depotnummer

D/2002/3241/241

©2002

TERMINOLOGIE WOORDLEER

Nederlands	Frans	Engels	Duits	Spaans	Italiaans	Portugees
<p>zelfstandig naamwoord onzijdig zn mannelijk zn vrouwelijk zn het genus soortnaam eigennaam meervoud enkelvoud telbaar zn ontelbaar zn</p>	<p>le nom neutre masculin féminin le genre non commun le nom propre pluriel singulier comptable in comptable</p>	<p>the noun neuter masculine feminine gender common noun proper noun plural singular countable noun uncountable noun</p>	<p>das Substantiv das Neutrum männlich weiblich das Genus Gattungsname Eigename Plural die Einzahl zählbar unzählbar</p>	<p>el sustantivo sustantivo masculino sustantivo femenino el género el nombre común el nombre propio el plural el singular el sustantivo contable el sustantivo no contable</p>	<p>il sostantivo neutro maschile femminile il genere il nome generico il nome proprio il plurale il singolare</p>	<p>substantivo substantivo masculino substantivo feminino o género substantivo comum substantivo próprio plural singular</p>
<p>lidwoord bepaald lw onbepaald lw</p>	<p>l'article article défini article indéfini</p>	<p>the article definite article indefinite article</p>	<p>der Artikel bestimmter Artikel unbestimmter Artikel</p>	<p>el artículo el artículo definido el artículo indefinido</p>	<p>l'articolo l'articolo determinativo l'articolo indeterminativo</p>	<p>artigo artigo definido artigo indefinido</p>
<p>bijvoeglijk naamwoord comparatief superlatief positief</p>	<p>l'adjectif le comparatif le superlatif le positif</p>	<p>the adjective comparative superlative the positive</p>	<p>das Adjektiv der Komparativ der Superlativ der Positiv</p>	<p>el adjetivo el comparativo el superlativo</p>	<p>l'aggettivo il comparativo il superlativo</p>	<p>adjectivo comparativo superlativo</p>
<p>voorzetsel</p>	<p>la préposition</p>	<p>the preposition</p>	<p>die Präposition</p>	<p>la preposición</p>	<p>la preposizione</p>	<p>preposição</p>
<p>werkwoord regelmatig ww onregelmatig ww infinitief stam uitgang zwak ww sterk ww samengesteld ww scheidbaar ww zelfstandig ww hulpww koppelww actieve vorm passieve vorm</p>	<p>le verbe verbe régulier verbe irrégulier l'infinitif le radical la terminaison verbe composé le verbe séparable auxiliaire le verbe attributif la voix active la voix passive</p>	<p>the verb regular verb irregular verb the infinitive stem ending weak verb strong verb compound verb</p>	<p>das Verb das regelmässiges Verb das unregelmässiges Verb der Infinitiv Stamm die Endung das schwaches Verb das starkes Verb trennbar das Vollverb das Hilfszeitwort die Kopula das Aktiv das Passiv</p>	<p>el verbo el verbo regular el verbo irregular el infinitivo el radical, la raíz la terminación el verbo débil el verbo compuesto el verbo autónomo ¹ el auxiliar el verbo copulativo la voz activa la voz pasiva</p>	<p>il verbo il verbo regolare il verbo irregolare l'infinito la radice la desinenza il verbo debole il verbo composto il verbo ausiliare il verbo copulativo il attivo il passivo</p>	<p>verbo verbo regular verbo irregular infinitivo radical terminação verbo principal verbo auxiliar verbo de ligação/verbo copulativo voz activa voz passiva</p>
<p>voornaamwoord persoonlijk vnv wederkerend vnv wederkerig vnv bezittelijk vnv aanwijzend vnv betrekkelijk vnv vragend vnv onbepaald vnv</p>	<p>le pronom pronom personnel pronom réfléchi pronom réciproque pronom possessif pronom démonstratif pronom relatif pronom interrogatif pronom indéfini</p>	<p>the pronoun personal pronoun reflexive pronoun reciprocal pronoun possessive pronoun demonstrative pronoun relative pronoun interrogative pronoun indefinite pronoun</p>	<p>das Pronomen das Personalpronomen das Reflexivpronomen das reziproke Fürwort das Possessivpronomen das demonstrative Fürwort das Relativpronomen das Fragepronomen das Indefinitpronomen</p>	<p>el pronombre el pronombre personal el pronombre reflexivo el pronombre posesivo el pronombre demostrativo el pronombre relativo el pronombre interrogativo el pronombre indefinido</p>	<p>il pronome il pronome personale il pronome riflessivo il pronome possessivo il pronome dimostrativo il pronome relativo il pronome interrogativo il pronome indefinitivo</p>	<p>pronome pronome pessoal pronome recíproco pronome reflexivo pronome possessivo pronome demonstrativo pronome relativo pronome interrogativo pronome indefinido</p>
<p>telwoord hoofdtelwoord rangtelwoord</p>	<p>le numéral le nombre cardinal le nombre ordinal</p>	<p>the numeral cardinal number ordinal number</p>	<p>das Zahlwort Grundzahl Ordinalzahl</p>	<p>el numeral el número cardinal el número ordinal</p>	<p>il numerale il numero cardinale il numero ordinale</p>	<p>numeral numeral cardinal numeral ordinal</p>
<p>bijwoord</p>	<p>l'adverbe</p>	<p>the adverb</p>	<p>das Adverb</p>	<p>el adverbio</p>	<p>l'avverbio</p>	<p>advérbio</p>
<p>voegwoord nevenschikkend ww onderschikkend ww</p>	<p>la conjonction la conj. de coordination la conj. de subordination</p>	<p>the conjunction coordinating conjunction subordinating conjunction</p>	<p>die Konjunktion koordinierende Konjunktion subordinierende Konjunktion</p>	<p>la conjunción la conjunción coordinante la conjunción subordinante</p>	<p>la congiunzione la congiunzione coordinativa la congiunzione subordinativa</p>	<p>conjunção conjunção coordenativa conjunção subordinativa</p>
<p>tussenwerpsel</p>	<p>l'interjection</p>	<p>the interjection</p>	<p>die Interjektion</p>	<p>la interjección</p>	<p>l'interiezione</p>	<p>interjeição</p>

¹ niet courant

Koning Albert II-laan 15, 1210 Brussel
Gratis infolijn: 0800/92 370 - fax: 02/553 96 15
bis@vlaanderen.be
www.bis.vlaanderen.be